RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1888. Andra Kammaren. N:o 47.

Tisdagen den 1 maj

kl. $^1/_2$ 3 e. m.

§ 1.

Justerades det i kammarens sammanträde den 24 nästförflutna april förda protokoll.

§ 2.

Föredrogos och bordlades för andra gången:

Konstitutionsutskottets utlåtanden n:is 9, 10 och 11;

Statsutskottets utlåtande n:o 55; samt

Andra Kammarens fjerde tillfälliga utskotts utlåtande n:o 11 (i samlingen n:o 33).

§ 3.

Till bordläggning anmäldes:

Sammansatta stats- och bankoutskottets utlåtande n:o 5, i anledning af väckt motion angående uppförande å Helgeandsholmen af en byggnad för riksdagen, riksbanken, riksgäldskontoret och justitieombudsmansexpeditionen m. m.;

Bevillningsutskottets memorial:

n:o 12, i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut rörande åtskilliga punkter af bevillningsutskottets betänkande (n:o 8) angående ännu oafgjorda delar af tullbevillningen; och

n:o 13, i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut rörande 2:a punkten af bevillningsutskottets betänkande (n:o 9), angående allmänna bevillningen.

Första Kammarens protokollsutdrag:

n:o 208, innefattande delgifning af kammarens beslut öfver dess tillfälliga utskotts utlåtande (n:o 17), i anledning af väckt motion om

skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om ändring i förordningen den 7 december 1883 i fråga om lösen för gravationsbevis; och

n:o 209, innefattande delgifning af kammarens beslut öfver dess tillfälliga utskotts utlåtande (n:o 18) om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om nådigt öfvervägande, huruvida ej bestämmelsen, att ändring i kammarrättens beslut i fattigvårdsmål må sökas hos Kongl. Maj:t, skulle kunna upphäfvas; samt

Andra Kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande n:o 8 (i samlingen n:o 34), i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om undersökning af svenska sjöfartsnäringens tillstånd och framläggande af förslag till nämnda närings understöd.

Dessa ärenden skulle uppföras främst å föredragningslistan för morgondagens sammanträde.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. $^3/_4$ 3 e. m.

In fidem

A. E. J. Johansson.

Onsdagen den 2 maj

kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 25 nästlidne april.

§ 2.

Föredrogs och bordlades sammansatta stats- och bankoutskottets utlåtande n:o 5.

§ 3.

Till handläggning företogs bevillningsutskottets memorial n:o 12, i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut rörande åtskilliga punkter af bevillningsutskottets betänkande n:o 8, angående ännu oafgjorda delar af tullbevillningen.

Punkterna 1—4.

De i dessa punkter föreslagna voteringspropositioner godkändes.

Efter föredragning vidare af *punkten 5*, deri utskottet, under förklarande att enligt utskottets åsigt tre särskilda gemensamma omröstningar borde ega rum i anledning af kamrarnes olika beslut i fråga om tull å de särskilda slagen af »frö», till en början framlagt förslag till sådan proposition i fråga om hamp-, lin-, raps- och roffrö, begärdes ordet af

Herr E. G. Boström, som yttrade: Vid behandlingen af frötullen har man följt olika föredragningssätt i kamrarne; den afgjordes i denna kammare genom *ett* beslut, men i Första Kammaren sönderdelades punkten och beslut fattades om hvarje särskild del. Enligt häfdvunnen praxis har nu utskottet uppstält en särskild voteringsproposition för hvarje klubbslag, men följden af att på detta sätt ställa kamrarnes beslut mot hvarandra kan emellertid blifva den, att ehuru båda kamrarne varit ense om att klöfverfrö bör vara tullfritt, sådant frö dock kan varda åsatt tull, i fall nemligen de föreslagna ja-propositionerna i 5:te och 7:de punkterna segra. Jag anhåller derför att kammaren behagade återremittera punkterna 5, 6 och 7, på det utskottet må komma i tillfälle att söka åstadkomma rättelse häri.

Vidare anfördes ej. Punkten återremitterades.

Punkterna 6 och 7 blefvo jemväl återremitterade.

Punkterna 8—19.

De föreslagna voteringspropositionerna godkändes.

§ 4.

Efter föredragning härnäst af bevillningsutskottets memorial n:o 13, i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut rörande 2:dra punkten af bevillningsutskottets betänkande n:o 9, angående allmänna bevillningen, blef den af utskottet i detta memorial föreslagna voteringsproposition af kammaren godkänd.

§ 5.

Justerades protokollsutdrag angående kammarens beslut i de i nästförestående två paragrafer omförmälda ärenden.

§ 6.

Föredrogs Första Kammarens protokollsutdrag n:o 208, innefattande delgifning af bemälda kammares beslut öfver dess tillfälliga utskotts utlåtande n:o 17, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om ändring i förordningen den 7 december 1883, i fråga om lösen för gravationsbevis.

Ordet begärdes af

Herr Waldenström från Visby, som anförde: Jag tillåter mig yrka, att denna kammare behagade biträda Första Kammarens beslut i denna fråga. Sker icke det, så förfaller naturligtvis frågan, och då komma de missförhållanden, som jag i min motion påpekat, att fortfarande för en obestämd framtid förefinnas.

Herr Lundberg yttrade: Då detta betänkande endast *en* gång blifvit bordlagdt, tager jag mig friheten begära att det måtte ytterligare bordläggas.

Med anledning af det af herr Lundberg sålunda framstälda yrkande, deri flere af kammarens ledamöter hördes instämma, blef ärendet å nyo bordlagdt.

§ 6.

Likaledes bordlades:

Första Kammarens protokollsutdrag n:o 209; samt

Andra Kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande n:o 8 (i samlingen n:o 34).

§ 7.

Till kammarens afgörande förelåg statsutskottets utlåtande n:o 49, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående aflöningsstat för tjenstepersonalen vid folkskolelärarnes pensionsinrättning m. m.

Ang. aflöningsstat för tjenstepersonalen vid folkskolelärarnes pensionsinrättning m. m.

Mom. a.

Utskottet hemstälde i detta moment:

»att Riksdagen må på det sätt bifalla Kongl. Maj:ts förevarande framställning,

att Riksdagen godkänner följande aflöningsstat för den vid folkskolelärarnes pensionsinrättning, folkskolelärarnes enke- och pupillkassa samt lärarnes vid elementarläroverken enke- och pupillkassa anstälda personal:

	Lön. Kronor.	Tjenstgörings-penningar. Kronor.	Summa. Kronor.	
1 ordförande och 2 ledamöter i direktionen, arfvoden att såsom hittills fördelas enligt Kongl. Maj:ts bestämmande	—	—	3,900	
1 kamrerare.....	3,500	1,500	5,000	Ega hvardera rätt till ålderstillägg med 500 kronor efter 5 års väl vitsordad tjenstgöring.
1 kassör och bokhållare ...	1,500	1,000	2,500	
1 sekreterare och ombudsman	1,000	600	1,600	Eger rätt till ålderstillägg med 200 kronor efter 5 års väl vitsordad tjenstgöring.
1 vaktmästare..... (åtnjuter derjemte förmånen af fri bostad och vedbrand).	500	200	700	Eger rätt till ålderstillägg med 100 kronor efter 5 års väl vitsordad tjenstgöring.
Till extra biträden, renskrifning, ved, ljus, städning, skrifmaterialier m. m.	—	—	3,000	

att jemte de i statsrådsprotokollet öfver ecklesiastikärenden den 31 december 1887 vid deri föreslagen aflöningsstat meddelade bestämmelser tillämpas från och med år 1889; dock med rätt för den nuvarande kassören och bokhållaren att, derest han så finner för godt, tillsvidare icke ingå på den nya staten.»

Ang. aflönings-stat för tjenste-personalen vid folkskolelärar-nes pensions-inrättning m. m.
(Forts.)

I en vid utlåtandet fogad reservation yrkade deremot herr *F. A. Boström*, att anslaget till extra biträden m. m. skulle i enlighet med Kongl. Maj:ts förslag bestämmas till 3,800 kronor.

Sedan utskottets hemställan blifvit uppläst, anförde:

Herr Persson i Mörarp: Jag har icke deltagit i detta ärendes förberedande behandling inom statsutskottet. Hade jag det gjort, så skulle jag otvifvelaktigt kommit att framställa ett annat yrkande än om rent bifall till det af utskottet nu framlagda förslaget.

Min erinran gäller icke den af utskottet vidtagna åtgärden angående nedsättning i tjenstemännens löner eller arfvoden, utan den gäller endast den omständigheten, att statsutskottet icke lemnat sitt tillstyrkande till det af Kongl. Maj:t begärda anslaget af 2,000 kronor till bestridande af förvaltningskostnaderna. Som herrarne finna af betänkandet, har utskottet tillstyrkt Kongl. Maj:ts proposition i så måtto, att det velat lemna 1,200 kronor, men deremot nekat de återstående 800 kronorna. Efter de upplysningar, jag erhållit af ledamöter i styrelsen, anse de sig oundgängligen behöfva äfven dessa 800 kronor, dels till inköp af inventarier och dels till följd af de minskade hyresinkomsterna af det hus, som pensionsinrättningen eger. Det förhåller sig nemligen så, att en lägenhet, som förut varit uthyrd för 1,500 kronor, under föregående halfår stått alldeles outhyrd och direktionen har nu måst nedsätta hyresbeloppet till 1,050 kronor. Det är en ganska väsentlig minskning i de inkomster, som styrelsen har till sitt förfogande, under det att med den ökning, som uppstått i göromålen, dels derigenom att kassans tillgångar i väsentlig mån vuxit under de senare åren, och dels till följd deraf att delegarnes antal så betydligt ökats, utgifterna för förvaltningskostnaderna uppenbarligen måste blifva något högre.

Jag skall äfven be att få nämna, att, mig veterligt åtminstone, ingen inrättning varit mera måttlig i sina anspråk än denna, och jag tycker, att när man visar ganska starka skäl för dessa utgifter, Riksdagen icke bör vägra att åtaga sig dem. Jag skulle derför vilja hemställa till kammaren, huruvida icke kammaren ville bifalla den af herr Boström vid betänkandet fogade reservation, i enlighet med hvilken anslaget skulle bestämmas till 3,800 kronor.

Häruti instämde herr *Kardell*.

Herr Bergman: Då, såsom den föregående talaren yttrat, de inkomster, som denna pensionsinrättning haft att påräkna, genom minskad hyresersättning för föreningens hus hafva nedgått, hvarigenom således inkomsterna till bestridande af förvaltningen äfven minskats, och då å andra sidan, såsom af Kongl. Maj:ts proposition tydligt framgår, göromålen i icke oväsentlig grad på samma gång ökats, så förefaller det mig litet obilligt att fordra, att styrelsen skall kunna bestrida det ökade arbetet med minskade inkomster. Det synes mig derför, som om det icke vore mer än billigt, att det bidrag, som reservanten föreslagit i stället för det som utskottet föreslagit, måtte af kammaren, på

sätt den näst föregående talaren yrkat, beviljas, och jag ber derför att få instämma i hans yrkande om bifall till reservantens förslag.

Ang. aflöningsstat för tjenstepersonalen vid folkskolelärarnes pensionsinrättning m. m. (Forts.)

Herr Danielson: Jag tror dock icke, att det kan vara så synnerligen nödigt att bifalla Kongl. Maj:ts förslag i detta fall. Jag vill blott nämna, att det inom utskottet blifvit upplyst, att det är ovisst, huruvida de lokaler, hvilka denna inrättning eger, och som man ännu icke fått uthyrda, komma att uthyras för det belopp, som de hittills betingat, eller om man måste sänka hyresbeloppet. Då den frågan ännu var oafgjord, ansåg man att höjningen af anslaget kunde anstå, och detta var, som herrarne af betänkandet kunna se, utskottets skäl för dess afstyrkande af förhöjningen. Man ville först hafva den saken klar, *om* något behof förelåge, och då den frågan ännu var alldeles oafgjord, tyckte man, som sagdt, att det icke vore välbetänkt att nu tillstyrka Kongl. Maj:ts förslag i denna del. På dessa skäl anhåller jag ock om bifall till utskottets förslag.

Sedan öfverläggningen härmed förklarats slutad, samt herr talmannen gifvit propositioner enligt de olika yrkandena, biföll kammaren utskottets hemställan.

Mom. b) och *c)*.

Biföllos.

§ 8.

Föredrogos hvart för sig och biföllos statsutskottets utlåtanden:

n:o 50, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition i fråga om beredande af tryggad besittningsrätt åt innehafvare af vissa å kronans utarrenderade egendomar befintliga lägenheter; och

n:o 51, angående statsbidrag för ny reglering af Luleå stad i följd af den år 1887 staden öfvergångna brand.

§ 9.

Ang. anslag till inrättande af en tvångsarbetsanstalt vid Svartsjö m. m.

Härefter företogs handläggning af statsutskottets utlåtande n:o 52, i anledning af Kongl. Maj:ts propositioner angående anslag till inrättande af en tvångsarbetsanstalt vid Svartsjö samt angående vissa vilkor för Svartsjö slottsbyggnads jemte åtskilliga andra lägenheters upplåtande för nämnda ändamål.

Uti två till Riksdagen den 19 sistlidne mars aflåtna propositioner, n:is 32 och 33, hade Kongl. Maj:t *dels* (i propositionen n:o 32) föreslagit Riksdagen att på extra stat för år 1889 under riksstatens andra hufvudtitel anvisa ett belopp af 200,000 kronor, att i mån af behof användas för inrättande vid Svartsjö af en tvångsarbetsanstalt för lösdrifvare i hufvudsaklig öfverensstämmelse med förslag, som, derom af fångvårdsstyrelsen i ärendet afgifvet, funnes meddeladt i statsråds-

Ang. anslag till inrättande af en tvångsarbetsanstalt vid Svartsjö m. m. (Forts.)

protokollet öfver justitiedepartementsärenden nämnda dag, *dels och* (uti propositionen n:o 33), under förutsättning att nyssnämnda proposition blefve bifallen, såsom vilkor för Kongl. Maj:ts samtycke till Svartsjö slottsbyggnads och öfriga i berörda protokoll angifna lägenheters upplåtande till en dylik tvångsarbetsanstalt, föreslagit Riksdagen medgifva,

att det under riksstatens första hufvudtitel uppförda ordinarie anslag till »Drottningholms och Svartsjö slott», 24,600 kronor, måtte under förändrad benämning »Drottningholms slott» från och med nästkommande år få användas uteslutande till underhåll af Drottningholms slott;

äfvensom att, jemte det vården och underhållet af Svartsjö slottspark öfvertoges af fångvårdsstyrelsen, som jemväl måtte ega att till förre hoffuriren Carl F. Åsberg under hans återstående lifstid utbetala en årlig pension till belopp, som kunde varda mellan honom och styrelsen öfverenskommet, afkomsten af sådana Svartsjö underlydande, statsverkets disposition ej underkastade jordar, skogar och lägenheter, hvilka icke blefve till tvångsarbetsanstalten upplåtna, måtte framgent ingå till Drottningholms slottskassa.

Med hufvudsakligt tillstyrkande af den af Kongl. Maj:t sålunda gjorda framställning, hemstälde utskottet i förevarande utlåtande,

a) att Riksdagen måtte på extra stat för år 1889 under riksstatens andra hufvudtitel anvisa ett belopp af 200,000 kronor, att i mån af behof användas för inrättande vid Svartsjö af en tvångsarbetsanstalt för lösdrifvare i hufvudsaklig öfverensstämmelse med förslag, som derom i ärendet afgifvits; samt

b) att Riksdagen, under förutsättning af bifall till hvad i mom. a) föreslagits, måtte medgifva, att det under riksstatens första hufvudtitel uppförda ordinarie anslag till »Drottningholms och Svartsjö slott», 24,600 kronor, finge under förändrad benämning »Drottningholms slott» från och med nästkommande år användas uteslutande till underhåll af Drottningholms slott; äfvensom

att, jemte det vården och underhållet af Svartsjö slottspark finge öfvertagas af fångvårdsstyrelsen, som jemväl egde till förre hoffuriren Carl F. Åsberg under hans återstående lifstid utbetala en årlig pension till belopp, som kunde varda mellan honom och styrelsen öfverenskommet, afkomsten af sådana Svartsjö slott underlydande, statsverkets disposition ej underkastade jordar, skogar och lägenheter, hvilka icke blefve till tvångsarbetsanstalten upplåtna, måtte fortfarande ingå till Drottningholms slotts kassa med samma rätt, hvarmed den hittills ingått till den för Drottningholms och Svartsjö slott gemensamma kassan.

Mom. a).

Bifölls.

I fråga om *mom. b)* anförde:

Herr Lasse Jönsson: Då jag genom erhållen ledighet från riksdagsgöromålen icke varit i tillfälle att inom utskottet deltaga i afgörandet af denna fråga, ber jag att få för kammaren tillkännagifva

Ang. anslag till inrättande af en tvångsarbetsanstalt vid Svartsjö m. m. (Forts.)

min från utskottet beträffande sista punkten i detta betänkande afvikande åsigt. Utskottet föreslår att afkomsten af sådana Svartsjö slott underlydande, statsverkets disposition ej underkastade jordar, skogar och lägenheter, hvilka icke varda till tvångsarbetsanstalten upplåtna, må fortfarande ingå till Drottningholms slotts kassa med samma rätt, hvarmed den hittills ingått till den för Drottningholms och Svartsjö slott gemensamma kassan. Inom utskottsafdelningen voro ledamöterna från denna kammare af den temligen bestämda åsigten, att dessa jordar och skogar antingen borde tillhöra Svartsjö slott och fångvårdsstyrelsen, eller ock öfverlemnas åt domänstyrelsen. Denna åsigt har emellertid icke lyckats göra sig gällande inom utskottet, utan har utskottet i stället kommit till det beslut, som nyss nämndes. Detta förslag anser jag vara alldeles origtigt. Ty när Riksdagen nu medgifvit att den summa, som förut varit af riksens ständer en gång för alla anslagen till underhåll af Drottningholms och Svartsjö slott, hädanefter skulle oafkortad användas till underhåll af endast Drottningholms slott, så torde detta belopp vara tillräckligt. Enligt riksens ständers beslut vid 1809—1810 års riksdag blef vid reglering af Kongl. Maj:ts hof- och hofstallstater anslaget ett bestämdt belopp i penningar till bestridande af alla i särskild skrifvelse den 18 november 1809 uppräknade, dermed förenade utgifter, att användas efter eget godtfinnande, hvaremot riksens ständer »såsom en i everldliga tider åt dem förbehållen rättighet öfvertogo förvaltningen och användandet af nedannämnda kungs- och kungsladugårdar med dertill hörande hemman och lägenheter, som förut stått under Kongl. Maj:ts företrädares omedelbara styrelse, nemligen Drottningholm, Svartsjö m. fl., dock att Deras Kongl. Majestäter och den Kungliga familjen må vara obetaget, att till deras höga nöje och sommarsejour nyttja de kongliga slotten med tillhörande trädgårdar och lustparker».

Här blir det ganska kinkigt att, i saknad af närmare bestämmelser, afgöra, huru stor del som skall öfverlemnas åt fångvårdsstyrelsen för ifrågavarande ändamål. Skulle fångvårdsstyrelsen behöfva flera jordegendomar, så är det klart att derför måste erläggas en afgäld till slottskassan. Nu säger visserligen utskottet å sid. 8 i sitt betänkande, att detsamma vill uttala önskvärdheten af att jemväl en del af den intill slottet belägna parken må till den ifrågasatta fångvårdsanstalten upplåtas. Men utan tvifvel hade det rättaste sättet varit att Riksdagen tydligt och bestämdt uttalat, huru mycket som komme att tilldelas fångvårdsstyrelsen och huru mycket som skulle tillhöra slottsförvaltningen. Allra bäst hade varit att öfverlemna dessa jordar m. m. åt domänstyrelsen. Då hade det varit lätt för fångvårdsstyrelsen att få så stor del af dessa jordar, som kunde behöfvas. Men då jag icke kan begära, att kammaren nu skall på rak arm acceptera detta mitt förslag, skall jag yrka återremiss, så att statsutskottet måtte kunna reglera denna sak att få den del af jordarne öfverlemnad till domänstyrelsens förvaltning, som icke behöfves för fångvårdsanstalten, och slottskassan skulle nöja sig med dess 24,600 kronor.

Jag yrkar sålunda återremiss.

Ang. anslag till inrättande af en tvångsarbetsanstalt vid Svartsjö m. m. (Forts.)

Herr Danielson: Sedan kammaren nu bifallit punkten a), anser jag icke att något kan göras i det af herr Lasse Jönsson antydda syfte. Det förefaller mig som om han vid föredragningen af punkten a) hade bort framställa sina anmärkningar mot förslaget, så att man kunnat taga i öfvervägande, huruvida Riksdagen bort på några andra vilkor än de af utskottet föreslagna antaga Kongl. Maj:ts proposition. Jag vill påpeka, att det i mom. b) talas om endast »Svartsjö slott underlydande, *statsverkets disposition ej underkastade* jordar, skogar och lägenheter». Således kan statsverket i detta fall hvarken vinna eller förlora något. I de lägenheter, som Kongl. Maj:t ensamt eger rätt att disponera öfver, kan naturligtvis icke göras intrång, så framt icke Konungen sjelf vill eftergifva något. Det behöfver visserligen närmare utredas, huru mycket af dessa jordar tillhör Konungen och huru mycket som tillhör statsverket, men derför anser jag nu icke lämpligt att infordra utlåtanden från domänstyrelsen och hofförvaltningen, utan detta kunde lätt nog utredas sedermera, om t. ex. statsrevisorerna ville egna uppmärksamhet åt saken.

Hvad beträffar frågan om, hvilka lägenheter skulle anses tillkomma fångvårdsstyrelsen, fingo vi vid besök å stället tillräckligt reda derpå. Det är nemligen de lägenheter, som för närvarande arrenderas af hoffuriren Åsberg eller trädgårdsmästare-, vaktmästare- och åldfruboställena.

Utskottet har framhållit önskvärdheten deraf att jemväl en del af den intill slottet belägna parken upplätes till fångvårdsanstalten, och detta ansåg jag för min del nödvändigt samt tror, att Konungen icke skall vägra att gå in derpå. Såsom herrarne veta, ligger slottet alldeles intill parken, och inuti parken, ett litet stycke från slottet är en graf eller kanal med åtskilliga broar öfver, och intill denna kanal har man tänkt att fångvårdsanstalten behöfde disponera parken. Kan detta icke låta sig göra, så får naturligtvis dervid bero. Kongl. Maj:t och fångvårdsstyrelsen få förhandla om denna sak, och kunde man för anstalten endast få en liten ribba af parken, finge man i yttersta fall vara nöjd dermed. Det är emellertid nödvändigt att den del af parken, som ligger närmast slottet och som behöfves för tvångsarbetsanstalten, afskiljes från den del af parken, som begagnas såsom lustpark af allmänheten.

Jag tror sålunda, att man icke bör blanda ihop denna fråga med hvad herr Lasse Jönsson framhöll, ty detta reder sig nog genom en blifvande undersökning. Staten förlorar, som sagdt, ingenting genom antagande af detta förslag, likasom den icke heller kan vinna något vidare genom en återremiss af denna punkt.

Jag anhåller derför om bifall till mom. b), helst som kammaren redan bifallit mom. a), och i utskottets förslag upptages orden »med samma rätt» som Konungen nu disponerar de afsedda jordarne.

Herr Andersson i Högkil: För min del anser jag, att frågan i denna del icke är tillräckligt utredd. Statsutskottet hemställer här bland annat att »afkomsten af sådana Svartsjö slott underlydande, statsverkets disposition ej underkastade, jordar, skogar och lägenheter, hvilka icke varda till tvångsarbetsanstalten upplåtna, må fortfarande

Ang. anslag till inrättande af en tvångsarbetsanstalt vid Svartsjö m. m. (Forts.)

ingå till Drottningholms slotts kassa med samma rätt, hvarmed den hittills ingått till den för Drottningholms och Svartsjö slott gemensamma kassan». Hvarpå grundar sig då den rätt, som utskottet här talar om? Vid riksdagen 1809—1810 beslöts att Kongl. Maj:t skulle till Rikets Ständers fria disposition och förvaltning öfverlemna bland annat Svartsjö med alla dertill hörande egendomar och lägenheter till och med hof- och stallängar; dock att slottet med tillydande trädgård och park skulle få af Kongl. Maj:t och den Kongl. familjen nyttjas »till deras höga nöje och sommarsejour». Om parken och trädgården vid Svartsjö, som skulle upplåtas åt fångvårdsstyrelsen, är således icke något att säga; men hvilka äro dessa andra under Svartsjö slott lydande jordar, skogar och lägenheter, hvarom såväl den kongl. propositionen som utskottets utlåtande talar, och huru hafva de i strid mot 1809—1810 års riksdagsbeslut undandragits statsverkets disposition? Jag har i Riksdagens bibliotek sökt få reda härpå, men har icke lyckats, och domänstyrelsen, der jag förfrågat mig, har icke heller kunnat upplysa derom. Dock fann jag hos domänstyrelsen, bland en massa handlingar rörande Svartsjö, reda på en den 15 oktober 1815 daterad förteckning på de lägenheter, som vederbörande »ansett» höra till Svartsjö slotts territorium. Deri upptages: tomtplatser, trädgårdar, äng- och slåttermark i trädgårdarne samt betesmark i lustträdgården till 57 tunnland 8 kappland; och detta torde vara hvad som afsetts med tillydande »trädgård och park». Vidare upptages: kongl. djurgården med tomter, åker, hagmark, äng, ängsbackar och betesmark till 164 tunnland 24 kappland.

Förteckningen är upprättad och undertecknad af en Ant. Ulr. Berndés.

Jag fann vidare ett den 6 november 1815 utfärdadt »memorial», deri samme Berndés helt enkelt förklarade att Sundby eller Holmstuguhagen skulle tillkomma Svartsjö slott. Måhända finnas flera sådana förteckningar och memorial, ehuru jag icke lyckats få reda på dem. Jag hade dock föreställt mig, att statsutskottet bort lemna en fullständig utredning af hithörande förhållanden, så att Riksdagen fått kännedom om storleken och beskaffenheten af denna statens egendom, äfvensom om den grund, hvarpå samma egendom undandragits statsverket. Men då så icke skett, skall jag, i syfte att få en sådan utredning verkställd, taga mig friheten att yrka punktens återremitterande till statsutskottet.

Herr Lasse Jönsson: Jag är till väsentlig del förekommen af den siste talaren; men gent emot vännen Danielson, som sade, att då vi nu antagit första punkten af utskottets förslag, vi vore förhindrade att återremittera den andra, ber jag få erinra, att denna senare enligt mitt förmenande alls intet har att göra med den förra punkten, hvari anvisats 200,000 kronor för inrättande vid Svartsjö af en tvångsarbetsanstalt. Denna, andra punkten är något helt annat; här är det fråga om dispositionen af vissa till slottet hörande jordar och lägenheter. Han sade också, att vi varit på platsen och sett hvilka jordar och lägenheter som skulle tillhöra anstalten, nemligen trädgårdsmästare-, vaktmästare- och åldfruboställena med tillhörande egor. Men kan man tänka sig att man skulle vara belåten med att hafva 300 arbetsfångar

Ang. anslag till inrättande af en tvångsarbetsanstalt vid Svartsjö m. m. (Forts.)

på denna lilla areal? De måste bland annat sysselsätta sig med stensprängningsarbeten, och derför behöfves mark, som enligt förslaget tillhör slottskassans förvaltning. Eljest måste man anskaffa mark af enskilda jordegare, eller mot särskild ersättning af slottsförvaltningen, som kan af fångvårdsstyrelsen fordra huru stor afgift som helst. Man bör således vara ense med slottsförvaltningen i detta afseende, om det icke skall blifva ett ständigt bråk härom.

Jag har för öfrigt, i likhet med näst föregående talare, icke kunnat finna på hvad sätt dessa jordar kommit under slottskassans förvaltning. Det är tydligt stadgadt i 1809 års skrifvelse, att de skulle indragas till statsverket, men till slottet skulle endast höra trädgården och parken. Då Konungen dessutom efter detta slipper underhålla Svartsjö slott, torde de 24,600 kronor årligen vara fullt tillräckliga endast för underhåll af Drottningholms slott, utan att några jordar eller arrende deraf kunna anses erforderliga. Om jorden blefve ställd under domänstyrelsens förvaltning, finge man klarhet och reda i saken, och för slottskassan spelar detta en obetydlig roll.

Jag yrkar sålunda fortfarande återremiss och anser att det vore bra, om kammaren beslutade en sådan.

Herr Danielson: Jag ber endast att få rätta en missuppfattning af den siste talaren. Då jag nyss hade ordet, sade jag icke att vi äro *förhindrade* att nu återremittera denna punkt, ty detta kan kammaren naturligtvis göra, utan jag sade att en återremiss icke tjenar något till, då jag antager att Första Kammaren kommer att bifalla utskottets förslag. Jag vill dessutom ännu en gång erinra derom, att på sidan 6 af utskottets utlåtande finnes tydligt angifvet hvad som skulle tillkomma fångvårdsstyrelsen. Det heter nemligen: »bland de Svartsjö slott underlydande lägenheter vore f. d. trädgårdsmästarebostället och orangerihuset samt vaktmästare- och åldfruboställena med tillhörande trädgårdsland och egor, hvilka lägenheter äfven blifvit föreslagna att för fångvårdens behof upplåtas». Vi veta sålunda mycket väl hvad vi få och dessa ställen äro särskildt betecknade på kartan och i handlingarna angifna, hvadan detta icke är något ovisst, såsom herr Lasse Jönsson ansåg. Här afses ju sådana lägenheter, som icke äro underkastade statsverkets disposition; de andra lägenheterna disponeras af Konungen, som eger förfoga öfver dem huru han för godt finner. En återremiss synes mig således icke tjena något till, och det blefve dessutom omöjligt för statsutskottet att hinna med denna sak under dessa dagar, då man gerna ser, att riksdagsarbetet påskyndas så mycket som möjligt. Man måste då infordra utlåtande från domänstyrelsen, som måste låta sina tjenstemän göra utredningar och sedan finge frågan underställas hofförvaltningen, hvilket allt skulle fordra en lång tid.

Jag tror derför, som sagdt, att det icke vore lämpligt att återremittera frågan, utan vidhåller mitt yrkande om bifall till utskottets förslag.

Herr Lasse Jönsson: Jag skall medgifva, att kammaren kommer i sämre ställning, om den antager en återremiss och Första Kammaren bifaller utskottets förslag, och jag skall derför nu framställa ett be-

stämdt yrkande i stället för min förra begäran om återremiss. Om kammaren bifaller hvad jag nu föreslår, kan, derest kamrarne fatta olika beslut, frågan komma under gemensam votering. Jag yrkar sålunda att senare delen af punkten *b)* måtte erhålla följande lydelse: att, jemte det vården och underhållet af Svartsjö slottspark öfvertagas af fångvårdsstyrelsen, som jemväl eger till förre hoffuriren Carl F. Åsberg under hans återstående lifstid utbetala en årlig pension till belopp, som kan varda mellan honom och styrelsen öfverenskommet, afkomsten af sådana Svartsjö slott underlydande, statsverkets disposition ej underkastade jordar, skogar och lägenheter, hvilka icke varda till tvångsarbetsanstalten upplåtna, må ställas under kongl. domänstyrelsens förvaltning. Jag gör detta yrkande och återtager mitt förra yrkande om återremiss, så att icke följden endast blir en hemställan till kammaren att fatta beslut, derest Första Kammaren bifaller utskottets förslag i denna punkt.

Ang. anslag till inrättande af en tvångsarbetsanstalt vid Svartsjö m. m. (Forts.)

Chefen för justitiedepartementet herr statsrådet Bergström: Till en början vill jag fästa uppmärksamhet på nödvändigheten deraf, att man inom utgången af nästa år har färdig en tvångsarbetsanstalt, som kan upptaga de arbetsfångar, som för närvarande äro inhysta å Rindö redutt och vid nästa års slut icke vidare kunna der inrymmas och åt hvilka å denna plats lämplig sysselsättning icke heller kan beredas. Det är således en hård nödvändighet för de tveksamme att nu afgöra detta ärende i enlighet med utskottets hemställan, så att man kan på annat ställe emottaga dessa fångar. Ett afslag å Kongl. Maj:ts proposition föranleder dertill, att ärendet icke kan ånyo förekomma förr än vid nästa års riksdag; och kammaren inser lätt, att under 1889 års sommar man icke kan skapa en dylik tvångsarbetsanstalt, som kan inrymma alla dem, hvilka skola der inrymmas. Att staten skulle sättas i den ovärdiga belägenheten, att till följd deraf att den icke har någon sådan anstalt färdig, nödgas släppa lösa desse till allmänt arbete dömde personer, det vore höjden af skandal.

Man har här icke nog beaktat två betydelsefulla omständigheter, som på frågans bedömande inverka. Den ena är den, att Konungen förklarat sig villig upplåta Svartsjö slott endast på de af chefen för finansdepartementet tillstyrkta vilkor. Märkom väl detta! Jag tillåter mig icke uttala hvilka följder en af Riksdagen vidtagen förändring af dessa vilkor skulle medföra. Min egen åsigt derom är temligen stadgad.

Den andra omständigheten är, att statsutskottets utlåtande i en ganska väsentlig omständighet skiljer sig från Kongl. Maj:ts proposition. Statsutskottet har nemligen till det i den kongl. propositionen förekommande förslag att afkomsten af sådana Svartsjö slott underlydande, statsverkets disposition ej underkastade jordar, skogar och lägenheter, hvilka icke varda till tvångsarbetsanstalten upplåtna, må fortfarande ingå till Drottningholms slotts kassa, fogat följande tillägg: »*med samma rätt, hvarmed den hittills ingått till den för Drottningholms och Svartsjö slott gemensamma kassan*». Detta tillägg är märkligt och dertill försigtigt, ty det förekommer den möjligheten, att ett bifall till utskottets hemställan skulle kunna anses innebära en bekräftelse af den rätt, hvarunder ifrågavarande lägenheter hittills disponerats under

Ang. anslag till inrättande af en tvångsarbetsanstalt vid Svartsjö m. m. (Forts.)

Drottningholms och Svartsjö slott. Utskottet ingår icke i någon pröfning af denna rätt, utan frågan står öppen att när som helst upptagas.

Herr Lasse Jönsson lärer ju tillhöra statsutskottets första utgiftsafdelning, hvars ledamöter besökt stället, men han tyckes icke hafva begagnat det tillfälle, som stått honom till buds att närmare taga reda på förhållandena på platsen. De jordar och lägenheter, hvarom han talade och som han förmenade böra stå under domänstyrelsens förvaltning, ligga alldeles icke i slottets omedelbara närhet, utan äro belägna ganska långt derifrån, och alla de vådor, som han på grund af detta sitt antagande förespeglade oss skola uppstå, i händelse tvångsarbetsanstalten behöfde utvidgas, förefinnas för den skull alldeles icke. Ty en sådan utvidgning af tvångsarbetsanstalten, att den skulle sträcka sig en hel mil från slottet, kan naturligtvis icke ifrågakomma. De lägenheter, som jemte slottsparken ligga i omedelbar närhet af slottet, utgöras, såsom mitt anförande till statsrådsprotokollet utvisar, af f. d. trädgårdsmästarebostället med tillhörande orangeri och trädgård, vaktmästarebostället med derintill liggande egor och åldfrubostället med trädgård och egor. Men de andra lägenheterna, hvilka äro att hänföra till parker och djurgårdar, ligga alldeles icke i något sammanhang med den föreslagna tvångsarbetsanstalten. Detta är jag i tillfälle att upplysa, fastän jag icke någonsin besökt Svartsjö slott.

Jag får derjemte begagna tillfället att förklara, att jag för min del icke har något emot den önskan, som utskottet i sitt betänkande uttalat, nemligen att en del af slottsparken också måtte läggas till tvångsarbetsanstalten. Den, som häremot skulle hafva något att invända, vore väl den allmänhet, som plägar å helgedagar lustfärda till slottsparken. Men allmänhetens tycken och nöjen få naturligtvis stå tillbaka för statens behof.

Ännu en beaktansvärd synpunkt vill jag framhålla, nemligen huruvida kammaren skulle tilltro sig att på de uppgifter, hrr Lasse Jönsson och Petter Andersson lemnat, förklara och besluta, att dessa lägenheter, som nu disponeras af ståthållareembetet vid Drottningholm och Svartsjö, skola återgå till statsverket och ställas under domänstyrelsens förvaltning. Jag kan icke tro, att något sådant är möjligt. Vore det en enskild man, som på grund af förläningsbref innehade dessa lägenheter, så kunde han tryggt svara: Mine herrar, varen goda och stämmen mig till domstol! Jag kan icke, vill icke antaga, att svenska Riksdagen i förment magtfullkomlighet skulle vilja begagna detta tillfälle att till statsverket indraga dessa lägenheter, som Sveriges konungar allt sedan 1810, således under snart åtta 10-tal af år, oklandradt innehaft och disponerat. Herr Lasse Jönssons förslag derom synes mig hafva så ringa utsigt att vinna kammarens bifall, att jag ur taktisk synpunkt hellre ser att han med det inflytande, som kan stå honom till buds, söker framdrifva detta förslag i stället för det af honom först framstälda yrkandet, att frågan måtte återremitteras till utskottet. Men nu kommer dertill, att undersökningar i ämnet, som jag låtit i domänstyrelsen anställa, visa, att det är med ganska god rätt, som ifrågavarande lägenheter innehafvas och disponeras af slottsförvaltningen. Dock, som denna fråga ej egentligen hör hit, så vill jag icke trötta

kammaren med en redogörelse för dessa undersökningar. Men utredningen är gjord och finnes hos mig att taga del af.

Ang. anslag till inrättande af en tvångsarbetsanstalt vid Svartsjö m. m. (Forts.)

På dessa skäl hemställer jag på det lifligaste om bifall till utskottets hemställan äfven i andra punkten, och vill dervid ännu en gång påpeka det äfventyrliga uti att söka göra en ändring i de vilkor, hvarunder Konungen förklarat sig villig att för ändamålet upplåta Svartsjö slott. Genom upplåtelsen af detta slott gör dock det allmänna en besparing af minst 300,000 kronor. Har kammaren mod att underkasta sig en sådan förhöjd utgift genom att nu afslå statsutskottets hemställan, så må kammaren inför landet taga ansvaret härför på sig.

Herr Carl Ifvarsson: Kammarens mod torde icke böra ifrågasättas; den första och största frågan här är enligt min uppfattning den: behöfves Svartsjö slott för det ändamål, som nu är före? Om denna fråga besvaras med ja, såsom jag tror den måste göras, då är man ju också nödsakad att underkasta sig de vilkor, hvarunder man kan få begagna slottet. Att här nu icke föreligger den frågan, huruvida Konungen eller Riksdagen har rätt att förfoga öfver vissa af dessa jordar m. m., derom borde väl alla vara på det klara.

Lika med herr Lasse Jönsson skulle äfven jag för min del helst önska, att de inkomster, som ingå från Svartsjö, likasom det anslag, som utgår till slottets vidmagthållande, kunde statsverket förbehållas; men jag befarar, att om man nu skulle vidhålla detta, hela frågan kunde falla. Jag tror derför att man får böja sig under de i Kongl. Maj:ts proposition framstälda vilkor, derest man vill sjelfva saken. Hufvudsaken är i allt fall att tvångsarbetsanstalten kommer till stånd, och, utgående från denna synpunkt, ber jag för min del att få yrka bifall till utskottets af Första Kammaren redan biträdda hemställan.

Herr Björkman: Vid mitt besök vid Svartsjö slott gjorde det på mig ett pinsamt intryck, att en så väldig byggnad skulle stå alldeles obegagnad, då jag vet att det finnes tusental medborgare i vårt land, som snart sagdt sakna tak öfver hufvudet. Den kongl. propositionen i detta ämne gladde mig också derför; och då jag icke kan finna, att några svårare förvecklingar kunna genom bifall till densamma föranledas, likasom jag ock anser det nödvändigt att förskaffa dessa tvångsarbetsfångar lämplig plats, så yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr Johansson i Noraskog: Med anledning af det yttrande, som fäldes från statsrådsbänken med afseende å slottskassans dispositionsrätt till egendomen i fråga, samt med hänsyn till herr statsrådets och chefens för justitiedepartementet uttalade uppfattning att Riksdagen icke hade något att göra med de Svartsjö slott underlydande jordar och lägenheter, så ber jag att få erinra, att det icke är blott denna Riksdag, som haft frågan om denna jordegendom att behandla, utan att den förevar redan vid 1809 års riksdag, hvarom jag dock icke behöfver yttra mig, då andra talare redan erinrat om de beslut angående slottets och tillhörande jordegendoms disposition, som vid denna riksdag blefvo fattade. Deremot torde det vara af

Ang. anslag till inrättande af en tvångsarbetsanstalt vid Svartsjö m. m. (Forts.)

nöden att erinra derom att, vid 1817—18 årens riksdag — sedan Kongl. Maj:t hade äskat ett belopp af öfver 27,000 rdr bko till reparationer vid Svartsjö slott — rikets ständer då förklarade att något statsanslag för detta ändamål icke erfordrades, enär Kongl. Maj:t kort förut hade förordnat, att *samma slott*, såsom dåmera otjenligt att begagnas af någon kunglig person, *borde med tillhörande jord bortarrenderas*, samt att vissa byggnader derstädes skulle nedtagas och till andra behof användas. Det var väl antagligen i följd häraf, som år 1816 kontrakt blef uppgjordt med en person i Stockholm om arrende af $10^1/_2$ mantal, som enligt äldre handlingar utgöra Svartsjö slott eller kungsladugård. Detta arrende bestämdes ursprungligen att utgå med 600 tunnor spanmål. Men det dröjde ej längre än till 1823 års riksdag, innan arrendatorn kom och begärde nedsättning i detta arrende, hvilket rikets ständer beviljade på det sätt, att arrendet till en början för 10 år nedsattes till 450 tunnor, hvarjemte de tillika anhöllo att Kongl. Maj:t täcktes låta anställa en noggrann laga undersökning af kungsgårdens alla förmåner och utgifter samt vid nästa riksdag lemna rikets ständer del af det befunna förhållandet. Sedermera, med anledning af den 1827 verkstälda undersökningen om Svartsjö kungsgårds beskaffenhet, sökte samma person vid den följande riksdagen, 1828—30 årens riksdag, ånyo hos Kongl. Maj:t att den vid 1823 års riksdag beviljade nedsättningen i arrendet måtte få fortfara under återstående 14 arrendeåren. Arrendet var nemligen uppgjordt på 30 år. Statsutskottet tillstyrkte, att sökanden ett år utöfver den förut beviljade tiden måtte få tillgodonjuta berörda nedsättning; men då vid frågans afgörande två riksstånd stannade mot två, ansågs frågan derom förfallen. Emellertid framgår af de handlingar, som då voro för statsutskottet tillgängliga, att Svartsjö kungsgård skulle enligt en år 1814 författad karta bestå af $10^1/_2$ mantal och innefatta, utom gårdstomt och backar till ett arealinnehåll af 113 tunnland $31^3/_4$ kappland, åkerjord 313 tunnland 24 kappland, äng 293 tunnland 6 kappland, skog 123 tunnland 23 kappland; hvarjemte handlingarna innehålla, att egorna hade jemn och god jordmån, men saknade skog för gårdens alla behof, äfvensom tillräckligt bete i hagarne, sedan i de sistnämnda, från år 1816, blifvit till åker upptagna 51 tunnland 20 kappland. Vid den derpå följande 1834—35 årens riksdag sökte arrendatorn åter nedsättning i arrendet. Riksens ständer beslöto i anledning deraf, att sökanden mot ett årligt arrende af 500 tunnor spanmål, hälften råg och hälften korn, finge innehafva samma arrende under den återstående arrendetiden, räknad från och med 1833, till 1847. Sedermera, vid 1840—41 årens riksdag, biföllo riksens ständer samme arrendators ansökan att erhålla förnyadt arrendekontrakt från midfastan 1847, då det föregående arrendet skulle upphöra, emot utgörande af det förut fastställda arrendebeloppet af 500 tunnor spanmål, men med vilkor att den af honom påbörjade kanalgräfning för uttappning af ett å kungsladugårdens egor befintligt kärr, blefve före midfastan 1847 behörigen fullbordad och med skyldighet för sökanden att, så länge han med arrendet fortfore, ifrågavarande kanal i fullgodt skick underhålla.

Det har således varit vid icke mindre än fem riksdagar, under hvilka riksens ständer haft att besluta om arrende och arrendesumman

för denna kungsgård, och då förefaller det mig, som om man icke borde med fullt så stora ord, som herr statsrådet gjorde, tala om slottskassans eller kronans uteslutande rätt att disponera ifrågavarande jordar.

Ang. anslag till inrättande af en tvångsarbetsanstalt vid Svartsjö m. m. (Forts.)

Emellertid får jag säga, att jag icke är emot att bifalla utskottets hemställan sådan den är formulerad, och detta helt enkelt på grund af det tillägg, som utskottet gjort, nemligen »att afkomsten af sådana Svartsjö slott underlydande, statsverkets disposition ej underkastade jordar, skogar och lägenheter, hvilka icke varda till trångsarbetsanstalten upplåtna, må fortfarande ingå till Drottningholms slotts kassa *med samma rätt*, hvarmed den hittills ingått till den för Drottningholms och Svartsjö slott gemensamma kassan»; men jag kan icke heller undertrycka den mening, att, efter de studier jag varit i tillfälle att göra af hithörande handlingar, jag må säga att denna rätt förefallit mig vara minst sagdt apokryfisk. Jag hemställer dock om bifall till utskottets förslag.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet Bergström: Den siste talarens skicklighet i anställande af arkivforskningar är kammaren väl bekant. Men hvad han nu framdragit kan enligt mitt förmenande icke i ringaste mån öfva något inflytande på förevarande fråga. Vi veta, att kungsladugården Svartsjö med derunder lydande hemman blifvit indragen till statsverket. Detta skedde på grund af riksens ständers underdåniga skrifvelse den 1 december 1809 och Konungens samtycke till den deri gjorda framställningen. Att riksens ständer haft att göra med arrendesumman för den indragna egendomen är helt naturligt. Enligt 77 § regeringsformen äro ju kronans domäner föremål för Riksdagens omvårdnad, och Riksdagen bestämmer grunden för deras förvaltning. Men talaren lär icke kunna uppgifva ett enda exempel på, att Riksdagen någonsin befattat sig med sättet för utarrendering af de lägenheter, hvarom nu är fråga, eller med nedsättning af deraf utgående arrendeafgifter. Och det är endast sådant som kunde vara afgörande. Är det någon, som vågar förneka det faktum, att, sedan regleringen år 1810 egt rum, ståthållareskapet på Drottningholms och Svartsjö slott oklandradt disponerat öfver dessa lägenheter? Har Riksdagen någonsin inblandat sig i bestämmandet af arrendesumman för dessa lägenheter? Kan ett sådant faktum uppvisas, så skall jag möjligen böja mig för detsamma.

Den utredning, som skett i detta ärende, har varit ganska grundlig. Sedan år 1810 Konungen förklarat sig gilla riksens ständers förslag och beslut, tillsattes en särskild komité för att bringa hushållningen å de till statsverket indragna kungs- och kungsladugårdar till öfverensstämmelse med nämnda beslut. En landtmätare, Grijsinger, upprättade år 1814, enligt komiterades uppdrag, två kartor, den ena öfver Svartsjö slotts område och den andra öfver ladugårdens egor. Af handlingarna visar sig, att dessa egor, som enligt 1725 års skattläggning hörde till kungsladugården, och derunder lydande 10½ mantal afträdts till statsverket, hvaremot ifrågavarande lägenheter fingo förblifva under ståthållareskapets disposition. Det heter ju: beati possidentes; och det återstår för herr Lasse Jönsson och de, som dela hans

Ang. anslag till inrättande af en tvångsarbetsanstalt vid Svartsjö m. m. (Forts.)

åsigt, att ådagalägga, att ståthållareskapet *obehörigen* disponerar ifrågavarande jordar och lägenheter! Men för öfrigt är icke här tid och rum för förebringande af bevisning derom. Jag kan icke föreställa mig, att kammaren nu skulle vilja sätta sig till doms öfver ståthållareskapet och förklara att detsamma obehörigen disponerar dessa lägenheter. Ty den andra parten skall också höras. Den som har lust att upptaga denna fråga i behörig ordning kan göra det, men, jag upprepar det, här är ej rätta rummet derför.

Jag vill, som sagdt, ej trötta kammarens tålamod med att uppräkna de data och fakta, som kommit mig att antaga såsom visst, att ståthållareskapet är i sin fulla och goda rätt, då det fortfarande besitter dessa lägenheter.

Herr Lasse Jönsson: Äfven med fara att trötta kammaren måste jag dock nämna, att jag anser att regeringen hade bort lemna de af herr statsrådet berörda handlingarna och upplysningarna till statsutskottet, och att statsutskottet i sin ordning bort framlägga dem för kamrarne. Då hade saken varit klar. Men nu är den oklar, och vi kunna icke bilda oss något omdöme i densamma.

Jag må vidare nämna, att Riksdagen flere gånger, äfven förutom de af talaren från Örebro län uppräknade tillfällen, haft befattning med frågor rörande dessa jordar. Så till exempel beslöt 1848 års Riksdag, att de 28 tunnor spanmål, som från vissa hemman gingo till ifrågavarande kungsladugård, skulle lösas med 600 riksdaler. Det är denna summa, som tillkommit till de 16,000 rdr b:ko, som först dit ingingo.

Det är icke, såsom herr statsrådet tycktes anse, nu fråga om att *nu* draga in dessa jordar, utan detta skulle naturligtvis bero på andra man och på Kongl. Maj:t. Riksdagen kan ju i detta fall icke fatta något absolut beslut, men Riksdagen kan säga: vi gå in på saken under det vilkoret, men icke under det. Jag tror icke att något laga hinder skall möta för det.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr Johansson i Noraskog: Med anledning af herr statsrådets anförande ber jag få anmärka, att af statsutskottets betänkande n:o 55 vid 1828—1830 årens riksdag inhemtas just, att enligt kartan af 1814, hvilken ligger till grund för statsutskottets då afgifna utlåtande i denna fråga, Svartsjö kungsgård innehar de egor, som det der talas om. Är det så, att Svartsjö slott innehar *andra* egor, som herr statsrådet anser tillhöra slottet under sådana förhållanden, att de skulle följa med för fångvårdens behof, må det så vara. Men detta framgår icke af de handlingar jag varit i tillfälle att se och icke heller af den kongl. proposition, som vid denna riksdag framlagts. Är det emellertid så, att det finnes andra egor, som tillhöra slottet, så vill jag gerna medgifva, att herr statsrådets uppfattning är rätt. Men är det återigen så, att det icke finnes andra egor än de, som omtalas i 1814 års karta med tillhörande beskrifning, tror jag mig hafva rätt i denna fråga, att nemligen alla dessa egor voro afsedda i 1816 års arrendekontrakt. Då jag från början icke tänkt yttra mig i denna fråga, utan endast med

anledning af debatten uppträdt, så har jag icke heller i detalj tagit reda på alla dessa förhållanden, men jag föreställer mig, att saken kan framdeles komma att utredas på ett fullt tillfredsställande sätt. Just den omständigheten, att statsutskottet bifogat det förut omtalade tillägget, gör att jag instämmer i dess hemställan.

Ang. anslag till inrättande af en tvångsarbetsanstalt vid Svartsjö m. m. (Forts.)

Härmed förklarades öfverläggningen slutad. Efter det herr talmannen till proposition upptagit de olika yrkandena, biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 10.

Föredrogs och bifölls statsutskottets utlåtande n:o 53, med anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående fortsättande under år 1889 af arbetena på nya kasernetablissement för Svea lifgarde och andra lifgardet m. m.

§ 11.

Om eftergift å 1887 års arrende för en del kronoegendomar.

Till behandling förekom vidare statsutskottets utlåtande n:o 54, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition i fråga om eftergift å 1887 års arrende för en del kronoegendomar samt om befrielse från utgifvande till kronan af vissa så kallade skilnadsarrenden äfvensom inom Riksdagen väckta förslag i hithörande ämnen.

I en till Riksdagen den 6 innevarande månad afgifven proposition (n:o 38) har Kongl. Maj:t föreslagit Riksdagen att medgifva:

dels att arrendatorerna af kronans utarrenderade egendomar måtte å arrendeafgiften för sistförflutna arrendeår åtnjuta eftergift med tio procent, att afdragas å den del af arrendebeloppet, som ännu vore obetald, eller, der arrendeafgiften blifvit till fullo gulden, uppbäras kontant, att afkortas å 1887 års arrendemedel; dock att från åtnjutande af denna eftergift skulle undantagas innehafvarne af följande arrenden, nemligen:

arrenden, hvarom kontrakten upprättats efter 1884 års början;

arrenden af skog och fiske samt andra till jordbruksegendom icke hänförliga, särskildt utarrenderade lägenheter och förmåner, såsom qvarnar, sågar, hus och tomter m. m.;

arrenden af de för skogsväsendets räkning utarrenderade egendomarne;

arrenden bestämda i persedlar, att utgöras in natura eller lösas efter löpande årets markegång eller femårigt medelpris;

arrenden af Malmö och Kristianstads hospital förut tillhöriga hemman och lägenheter;

arrenden af Eldgarns kronoäng i Stockholms län samt af indragna pipareboställena $^1/_{16}$ mantal Brännårby i Södermanlands län, $^1/_4$ mantal Lilla Holgryte i Jönköpings län och $^1/_4$ mantal Gräsöna i Skaraborgs län;

arrenden, hvilka redovisades till indelningshafvare på gammal stat; samt

andra arrenden, hvilka icke ingingo omedelbarligen till statsverket;

Om eftergift å 1887 års arrende för en del kronoegendomar. (Forts.)

dels och att, der för kronoegendom, med afseende hvarå rätt till arrendets uppsägning enligt kongl. kungörelsen den 13 juli 1887 egt rum, men icke begagnats, skilnadsarrende skulle utgöras af förutvarande arrendator, denne måtte, så vidt han icke förverkat sitt kontrakt på grund af vanhäfd, befrias från utgifvande af skilnadsarrendet för den tid af arrendeperioden, som den 14 mars 1889 återstode.

Statsutskottet, till hvars förberedande handläggning denna proposition blifvit öfverlemnad, hade vid densammas behandling jemväl förehaft nedannämnda, inom Riksdagens Andra Kammare väckta och till utskottet remitterade motioner i förevarande ämne, nemligen:

motion n:o 38 af herr *M. Kilman*, som hemstält,

att Riksdagen måtte besluta, att från och med år 1887 den kontanta delen af hvarje arrendeafgift skulle valveras i spanmål, efter det vid arrendets ingående gällande tioårsmedelmarkegångspris, och att den sålunda i spanmål förvandlade arrendeafgiften skulle lösas med penningar, efter löpande årets markegångspris; eller

att Riksdagen måtte bevilja kronoarrendatorerna trettio procents afskrifning å arrendeafgifterna för år 1887;

motion n:o 77 af herr *O. Erickson* i Bjersby, i hvilken motion herr Joh. Sjöberg med flera instämt, med förslag,

att Riksdagen, derest herr Kilmans ofvanberörda förslag skulle lemnas utan bifall, ville under de vilkor och på de grunder, som nästlidet år bestämdes, dels medgifva uppsägningsrätt åt de kronans arrendatorer, hvilkas kontrakt upprättats under åren 1884 och 1885, dels lemna eftergift med vissa procent å 1887 års arrendeafgifter för kronans samtliga arrendatorer; öfverlemnande motionären åt statsutskottet att föreslå såväl tiden för de uppsagda arrendenas upphörande, hvilken tid dock icke borde bestämmas senare än till den 14 mars 1890, som ock det belopp af 1887 års arrendeafgifter, som borde kronans arrendatorer efterskänkas;

motion n:o 84 af herrar *A. Olsson* i Ornakärr och *P. Truedsson*, med hvilka herr L. F. Odell instämt, och som föreslagit,

att Riksdagen måtte för sin del besluta, det skilnadsarrenden, som för tiden till och med den 14 mars 1887 i följd af förverkade kontrakt påförts eller drabba de på obestånd komne f. d. arrendatorer af kronans egendomar, måtte från och med den 14 mars 1889 afskrifvas och ej derefter vidare i kronans räkenskaper upptagas;

motion n:o 94 af herr *A. Svensson* i Edum, med hvilken herr A. Johansson i Löfåsen med flere instämt, om att de kronoarrendatorer, som enligt kongl. kungörelsen af den 13 juli 1887 uppsagt sina arrenden, måtte få åtnjuta en lindring i arrendeafgiften för åren 1887 och 1888 med tio (10) procent af arrendebeloppet; samt

motion 183 af vice talmannen, herr *Sven Nilsson*, hvilken med anledning af Kongl. Maj:ts förenämnda proposition hemstält om följande förändringar i de af Kongl. Maj:t i samma proposition föreslagna bestämmelser, nemligen:

dels att 10 procent af arrendet måtte beviljas för de ifrågavarande arrendatorerne äfven för åren 1884 och 1885 och således undantag endast göras för de arrenden, hvarom arrendekontrakten upprättats efter 1886 års början;

dels att de arrendatorer, som under de sista 10 åren annorledes än för vanhäfd af egendomen måst afträda sina arrenden och vid den nya utarrenderingen blifvit staten skyldige skilnadsarrenden, måtte varda befriade från utgifvande af hela det skilnadsarrende, som den 14 mars 1889 för dem återstode.

Om eftergift å 1887 års arrende för en del kronoegendomar. (Forts.)

Beträffande till en början de sålunda framlagda förslagen, i hvad de afsågo eftergift å arrenden för en del kronoegendomar, hemstälde utskottet under

Mom. A,

att Riksdagen, med afslag å förenämnda motioner i hvad de afsåge en vidsträcktare eftergift i arrendena för kronans utarrenderade egendomar, måtte, med bifall till hvad Kongl. Maj:t i denna del föreslagit, medgifva,

»att arrendatorerna af kronans utarrenderade egendomar må å arrendeafgiften för sistförflutna arrendeår åtnjuta eftergift med tio procent, att afdragas å den del af arrendebeloppet, som ännu må vara obetald, eller, der arrendeafgiften blifvit till fullo gulden, uppbäras kontant, att afkortas å 1887 års arrendemedel; dock att från åtnjutande af denna eftergift undantagas innehafvarne af följande arrenden, nemligen:

arrenden, hvarom kontrakten upprättats efter 1884 års början;

arrenden af skog och fiske samt andra till jordbruksegendom icke hänförliga, särskildt utarrenderade lägenheter och förmåner, såsom qvarnar, sågar, hus och tomter m. m.;

arrenden af de för skogsväsendets räkning utarrenderade egendomarne;

arrenden bestämda i persedlar, att utgöras in natura eller lösas efter löpande årets markegång eller femårigt medelpris;

arrenden af Malmö och Kristianstads hospital förut tillhöriga hemman och lägenheter;

arrendena af Eldgarns kronoäng i Stockholms län samt af indragna pipareboställena $^1/_{16}$ mantal Brännårby i Södermanlands län, $^1/_4$ mantal Lilla Holgryte i Jönköpings län och $^1/_4$ mantal Gräsöna i Skaraborgs län;

arrenden, hvilka redovisas till indelningshafvare på gammal stat; samt

andra arrenden, hvilka icke ingå omedelbarligen till statsverket.»

Vid momentet funnos fogade reservationer af följande ledamöter från Andra Kammaren, nemligen:

herr vice talmannen *Sv. Nilsson;*

herr *J. Anderson* i Tenhult; och

herr *O. Erickson* i Bjersby, hvilken sistnämnde föreslagit:

»dels att den af utskottet föreslagna lindring i arrendevilkoren för kronans arrendatorer måtte beviljas jemväl de arrendatorer, hvilkas arrendekontrakt upprättats under 1884 och 1885 med de undantag, utskottet i öfrigt i punkten A) af dess hemställan bestämt,

Om eftergift å 1887 års arrende för en del kronoegendomar. (Forts.)

dels ock att med enahanda undantag jemväl de arrendatorer, hvilkas kontrakt upprättats under nyssnämnda båda år, må lemnas rätt att uppsäga sina arrenden till upphörande senast den 14 mars 1890 med iakttagande af de vilkor derför, som under nästlidet år i sådant hänseende fastställdes för de arrendatorer, åt hvilka uppsägningsrätt då medgafs».

Herr Erickson i Bjersby begärde ordet och yttrade: Som herrarne veta, beviljade sistlidet års så kallade majriksdag en del af kronoarrendatorerna eftergift af 10 procent i deras arrendeafgifter för år 1886, samt rätt att uppsäga sina arrenden till afträde den 14 mars 1889. Oaktadt Riksdagen i sin den 5 juli nästlidet år till Kongl. Maj:t aflåtna skrifvelse i ämnet anförde, att, då det blifvit nuvarande arrendatorer medgifvet att uppsäga arrendena, ytterligare anspråk på nedsättning i arrendeafgifterna endast undantagsvis borde för framtiden ifrågakomma, hafva likväl både Kongl. Maj:t och flera enskilda motionärer vid innevarande riksdag framstält förslag om beredande af ytterligare lindring för kronoarrendatorerna i arrendeafgifterna m. m. Dessa förslag hafva i viss mån tillstyrkts, men, såsom herrarne af utskottets betänkande se, har jag inom utskottet i vissa delar haft en från utskottets majoritet afvikande mening, hvilken innehålles i min vid betänkandet fogade reservation. Jag har nemligen i den, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med innehållet i min uti detta ämne till Riksdagen afgifna motion, yrkat det tillägget till utskottets beslut, att eftergiften, som utskottet nu tillstyrkt, äfven borde tillgodonjutas af de arrendatorer, som fått sina kontrakt upprättade under åren 1884 och 1885, hvarjemte jag äfven yrkat, att dessa senare arrendatorer skulle medgifvas samma uppsägningsrätt, som tillerkänts de arrendatorer, som afsågos i nästförutgångne Riksdags beslut i frågan.

Att de skäl, som utskottet för afslag å detta mitt yrkande anfört, äro ohållbara, torde icke af någon, som har reda på jordbruksförhållandena under åren 1884 och 1885, kunna bestridas. Utskottet säger, »att då dessa arrendeaftal» — de nemligen, hvilka upprättats under nyssnämnda två år — »uppgjorts efter det den hufvudsakliga förändringen i konjunkturerna för jordbruket inträdt, arrendatorn kunnat vid aftalets ingående grunda sina beräkningar på redan inträffadt fall i spanmålsprisen». Jag hemställer till herrarne, om konjunkturerna för jordbruket hufvudsakligen voro desamma under åren 1884 och 1885 som under de följande åren. På samma gång jag medgifver, att tecken till prisfall redan åren 1884 och 1885 visat sig, äfvensom att må hända tillfälle till afsättning af jordbrukets alster till rimligt pris redan då minskats, påstår jag dock, att prisen å jordbruksprodukter voro väsentligt bättre då än nu, och att de arrendatorer, som nämnda år kontraherade om sina arrenden, följaktligen icke gerna kunde beräkna, att tiderna derefter skulle blifva sådana, som de sedermera visat sig blifva och allt fortfarande äro. De hade snarare anledning att betrakta de då rådande tidsförhållandena som en tillfällighet och hoppas på bättre tider, hvilka dock icke kommit, utan alldeles tvärtom. Vidare säger utskottet: »Härtill kommer, att, sedan i kongl. förordningen den 10 november 1882, angående förändrade grunder för för-

valtningen af kronans jordbruksdomäner, föreskrifter meddelats, hvarigenom en noggrannare värdering af de arrendelediga kronoegendomarne åsyftats, antagas kan, att vid de arrendeauktioner, som egt rum efter det berörda förordning börjat tillämpas, den erbjudna arrendeafgiften i allmänhet icke öfverstigit arrendevärdet.» För min del är jag öfvertygad, att alla af denna kammares ledamöter, som deltagit i sådana värderingar, skola erkänna, att man vid värderingarna 1884 icke kunde beräkna egendomarnes arrendevärde efter samma grunder, som följts vid arrendeuppskattningarna under åren 1886 och 1887 och efter hvilka man antagligen måste beräkna arrendena äfven innevarande år. Jag har sjelf deltagit i dylika uppskattningar under år 1884, såsom af 1883 års landsting utsedd uppskattningsman; likaså under 1887; och jag kan försäkra herrarne, att man, åtminstone inom det uppskattningsområde jag tillhörde, hade helt olika åsigter om egendomarnes arrendevärde åren 1884 och 1887. År 1884 ansågs det redan då inträffade prisfall å jordbruksalster icke kunna betraktas annorlunda än såsom mera tillfälligt; försäljningspriset hade då ännu icke på långt när sjunkit så mycket som det derefter gjort. Man måste vid uppskattningarna år 1884 taga helt andra omständigheter i betraktande än år 1887, och den jordbruksegendom, hvars arrendevärde år 1887 beräknades till 500 kronor, skulle år 1884 hafva betingat omkring 50 proc. högre arrende. Vid sådant förhållande vågar jag upprepa, att de skäl utskottet åberopat för afstyrkande af mitt förslag icke äro öfverensstämmande med verkligheten. Nyssnämnda af utskottet åberopade skäl äro för öfrigt alldeles desamma, som vederbörande myndigheter förut anfört mot den af mig yrkade utsträckningen af lindringen i kronoarrendatorernas arrendevilkor. Men det är ju uppenbart, att, huru omsorgsfullt utarbetade myndigheternas beräkningar i dylika fall än äro, de likväl, såsom uppgjorda på embetsrummet, icke kunna vara fullt tillförlitliga. De kunna väl synas rigtiga i teoretiskt hänseende, men äro vanligen origtiga i praktiskt.

Om eftergift å 1887 års arrende för en del kronoegendomar. (Forts.)

Efter hvad jag sålunda anfört, torde jag med fullt skäl kunna påstå, att de arrendatorer, som fått sina kontrakt upprättade 1884 eller 1885, äro fullt ut lika berättigade till lindring i sina arrendevilkor som de, hvilka innehafva äldre kontrakt. Jag vågar till och med påstå, att de förra äro i en ännu sämre ställning än de senare, ty de äro bundna vid sina kontrakt ännu 15 à 16 år, medan de äldre, som redan fått och efter utskottets förslag nu skulle ytterligare erhålla lindring, innehaft sina arrenden under en jemförelsevis lång följd af år, af hvilka man får antaga, att en stor del varit för dem gynsamma. Billigheten fordrar således att äfven de två årsklasser, om hvilka jag nu särskildt talat, komma i åtnjutande af den lindring, som utskottet föreslagit för de öfriga, och att äfven dem beviljas uppsägningsrätt.

Innan man skrider till afgörande i denna sak, måste man dock hafva klart för sig, om kronoarrendatorerna böra hafva någon lindring i sina arrendevilkor och i sådant fall utsträckningen och sättet derför. I förstnämnda hänseende svarade senaste Riksdag ja, och för min del har jag haft och hyser fortfarande den uppfattningen, ty jag anser, att det är med *statens fördel* förenligt och jemväl staten värdigt, att äfven den lemnar sina arrendatorer någon sådan lindring, i fall af behof. Det

Om eftergift å 1887 års arrende för en del kronoegendomar. (Forts.)

få de enskilde jordegarne göra, såsom herrarne litet hvar torde hafva kännedom om; och när de så handla, sker det icke blott i arrendatorernas, utan äfven i deras eget intresse, ty lemna de arrendatorn en behöflig eftergift, så kunna de också säga till honom: Du får denna lindring derför, att du skall kunna reda dig och väl sköta egendomen. Ty det är gifvet, att om en arrendator tryckes af för hårda arrendevilkor, så måste han för tillfället taga af jorden allt hvad han kan för att kunna göra rätt för sig och derjemte existera, utan tanke på bibehållande af jordens förmåga att bära goda skördar jemväl kommande år — ett brukningssätt, som medför förlust icke minst för *jordegaren.*

Är man således på det klara med, att lindring i kronoarrendatorernas arrendevilkor *nu* är erforderlig, blir frågan: Hvilka af kronans arrendatorer böra erhålla denna lindring? Enligt min åsigt hade Riksdagen redan i fjor, då lindring bereddes en del af dem, bort taga det steg, som jag nu föreslagit, nemligen att utsträcka lindringen till jemväl de arrendatorer, som fått sina kontrakt upprättade senast under år 1885. Rigtigheten af denna mening torde jag redan hafva ådagalagt, likasom billigheten deraf, att rättelse härutinnan nu sker.

Återstår således sättet för lindringen. Senaste Riksdag efterskänkte, såsom jag i början af mitt anförande yttrade, åt en del arrendatorer tio procent af arrendebeloppen för 1886 samt lemnade dem rätt att uppsäga sina arrendekontrakt. Nu föreligger visserligen förslag om ett annat sätt att lösa frågan, hvilket är ganska beaktansvärdt, nemligen att omsätta de kontanta afgifterna i spanmål att lösas efter årets markegångspris. Detta sätt för frågans lösning har dock antagligen ingen utsigt för sig, sedan Riksdagen vid ett föregående tillfälle i principen uttalat sig deremot; och jag kommer således för min del att yrka, att lindringen skall ega rum på det sätt utskottet föreslagit, eller med efterskänkande äfven nu af vissa procent af arrendebeloppen. Jag är i det fallet nöjd med utskottets förslag, 10 proc., ty i min motion har jag icke fixerat någon siffra, utan öfverlemnat den saken åt utskottet, och om utskottet föreslagit 5 proc., så hade jag sålunda på förhand förklarat mig nöjd äfven dermed.

Nu kan man invända, och jag vet, att man skall göra det: När skola dessa eftergifter taga slut? Hvad den saken beträffar, kunna vi vara temligen lugna, ty de arrendatorer, som 1887 fingo lindring i 1886 års arrenden och rätt att uppsäga sina arrenden till afträde den 14 mars 1889, kunna icke uppträda med några anspråk på eftergift i vidare mån än möjligen på lindring i arrendet för år 1888. Och om nu uppsägningsrätt till afträde den 14 mars 1890 tillerkännes jemväl de arrendatorer, som fått sina kontrakt upprättade under åren 1884 och 1885, så veta vi, när anspråken på lindring jemväl från deras sida måste taga slut. Man kan äfven invända: Hvarför skola kronoarrendatorerna hafva lindring i sina arrendevilkor? Den sjelfegande jordbrukaren befinner sig ju icke i bättre ställning än kronoarrendatorn, men kan icke blifva delaktig af denna lindring. Det är väl sant, att jemväl den sjelfegande jordbrukarens ställning är högst bekymmersam; och ingen önskar högre än jag, att åtgärder måtte vidtagas till förbättrande af hans ställning. Men en sådan förbättring kan ju ej ske på samma sätt som för kronoarrendatorerna, den måste vinnas på

Om eftergift å 1887 års arrende för en del kronoegendomar. (Forts.)

skattereformernas väg, genom beredande af tillfällen till lån mot billig ränta o. s. v. För öfrigt kan väl ingen påstå, att vi icke äfven för honom sökt göra hvad vi kunnat, ehuru, sorgligt nog, med ännu ganska ringa resultat i följd af det stora motståndet deremot inom riksdagen. Den omständigheten, att hemmansegarens ställning är ogynsam, bör väl i allt fall ej anföras såsom skäl mot nu ifrågasatta lindring; det vore ju att resonera sålunda: derför att jag har det dåligt, bör äfven min broder hafva det dåligt, och man bör härvid också komma i håg, att af den redan beslutade grundskatteafskrifningen hafva kronoarrendatorerna ej haft ringaste gagn, hvilket de ej heller komma att få af en fortsatt afskrifning.

Ännu ett skäl emot det af mig framstälda förslaget skulle möjligen kunna anföras, det nemligen, som vanligen i denna kammare brukar anföras, att frågan icke är tillräckligt utredd. Man vet icke, kan man säga, hvad resultatet skulle blifva, om äfven dessa två års klasser af arrendatorer erhölle den af utskottet för andra föreslagna lindring och den af mig yrkade uppsägningsrätt. Jag har uppgjort en kalkyl i detta hänseende med ledning af statutskottets memorial n:o 34, innehållande förteckning öfver de för statsverkets räkning utarrenderade egendomar, hvarvid det visat sig, att de kronoarrendatorer, som fått kontrakt upprättade under åren 1884 och 1885, uppgå till ett antal af 316, och att deras sammanlagda arrendesumma i kontant och naturaprestationer för ett år belöper sig till omkring 276,000 kronor. Om vi lemnade äfven dessa lindring af 10 proc., som utskottet föreslagit för de andra, skulle statsverkets inkomster minskas med endast cirka 27,000 kronor. Det är allt. Och om uppsägningsrätten begagnades i samma omfång som af dem, som förra riksdagen fingo denna rätt, skulle antalet ledigblifvande arrenden blifva ytterligare allenast omkring 60.

De af kammarens ledamöter, som möjligen hafva den åsigten, att man icke alls bör bevilja kronoarrendatorerna någon lindring i deras arrendevilkor, stå, om jag så får säga, på en ren och fast grund. Om dem åter, som yrka bifall till utskottets förslag oförändradt, kan man icke säga detsamma. Ty 1884 och 1885 års kronoarrendatorer äro, jag upprepar det ännu en gång, lika berättigade till lindring som de föregående årens. Det finnes visserligen i åtskilliga delar af landet, särskildt i Norrland, der kronoarrendatorernas antal är ringa, sådana arrendatorer, som på grund af särskilda omständigheter befinna sig i en helt annan ställning, än hvad fallet är på andra orter; men jag hoppas, att herrarne icke skola taga hänsyn till läns- och ortsintressen, utan uteslutande se på landets bästa i dess helhet. Jag har icke framstält mitt förslag ur synpunkten af egna intressen. Jag är nemligen sjelf icke kronoarrendator och har ingen anhörig, som är det, och i mitt kommittentskap finnas endast sex kronoarrendatorer, som fått sina kontrakt upprättade under åren 1884 och 1885. Deraf kunna herrarne sluta, att jag icke handlat af enskildt intresse, utan endast för landets nytta i dess helhet och derför, att jag ansett mitt förslag vara förenligt med statens fördel samt betingas af billighet.

På grund af hvad jag sålunda anfört och styrkt skall jag, herr talman, be få yrka bifall till utskottets förslag med en mindre för-

Om eftergift å 1887 års arrende för en del kronoegendomar. (Forts.)

ändring. Denna förändring skulle bestå deri, att momentet A) skulle innefatta två punkter, af hvilka punkten 1:o skulle blifva lika lydande med utskottets förslag under mom. A) med allenast den ändring, att orden: »arrenden, hvarom kontrakten upprättats efter 1884 års början» skulle utbytas mot orden: »arrenden, hvarom kontrakten upprättats efter *1886* års början» samt 2:o skulle vara så lydande: »att med enahanda undantag, som omförmälts i föregående punkt, jemväl de kronans arrendatorer, hvilkas kontrakt upprättats under åren 1884 och 1885, må lemnas rätt att uppsäga sina arrenden till upphörande den 14 mars 1890 med iakttagande af de vilkor derför, som under nästlidet år i sådant hänseende fastställdes för de arrendatorer, åt hvilka uppsägningsrätt då medgafs.» Såsom herr talmannen ser, är allt hvad jag utöfver hvad utskottet föreslagit begär blott och bart, att äfven de kronoarrendatorer, som fått sina kontrakt upprättade år 1884 och 1885, må få 10 procent lindring liksom de andra af utskottet omförmälda tillika med uppsägningsrätt i likhet med hvad förut beviljats för kronoarrendatorer med kontrakt af äldre data.

Häruti instämde herrar *Wieslander*, *Andersson* i Löfhult, *Sjöberg*, *Petersson* i Boestad och *Jönsson* i Mårarp.

Vidare anförde:

Herr Bengtsson i Gullåkra: Då frågan om lindring af kronoarrendatorernas skyldigheter under förra årets riksdag förevar till behandling inom denna kammare, var jag för min del välvilligt stämd derför, emedan jag ansåg att de skulle kunna vara i behof af en sådan lindring. Men det synes mig, som om man nu håller på att slå in på en bana, der man enligt min förmening lätt skulle kunna komma att gå allt för långt. Vid föregående års riksdag beviljades alla dem, som innehaft sina arrenden i 5 år, optionsrätt, äfvensom samtliga arrendatorer rättighet att uppsäga sina arrenden till upphörande den 14 mars 1889, hvarjemte alla, hvilkas kontrakt voro upprättade före 1884, fingo 10 proc. lindring i arrendet för 1886. — Det synes mig, som om man derigenom uppfylt allan rättfärdighet, och att de, som icke velat begagna sig af dessa förmåner, väl få svara för de skyldigheter, de en gång iklädt sig. Jag medger visserligen, att åtskilliga af dem kunde behöfva ytterligare lindring, men jag är också fullt öfvertygad om, att en stor del kronoarrendatorer icke behöfva en sådan lindring, som här är föreslagen. Jag vet särskildt fall, då kronoarrendatorer uppbära af sina underarrendatorer högre arrende än hvad de sjelfva för hela egendomen betala till staten. Hvad blir nu följden, om man beviljar denna lindring? Jo, att de sjelfegande jordbrukarne komma att af sina inkomster skatta till en del af kronans arrendatorer med ett visst belopp, derför att dessa sitta och begagna statens egendomar alldeles gratis. Jag för min del kan icke se saken på annat sätt, och skall derför för min del yrka afslag på denna punkt.

Herr vice talmannen Sven Nilsson: Den föreliggande frågan kan säkerligen icke betraktas från samma synpunkt, som den siste talaren

gjorde, då han sade, att man förra året uppfylt allan rättfärdighet genom att bevilja en nedsättning för arrendatorerna med 10 procent. Jag ber få fästa kammarens uppmärksamhet derpå, att just det år, som nu afses för lindringen, varit det svåraste som någonsin inträffat. Det är åtminstone i min ort förhållandet, att prisen på de produkter, som kronoarrendatorerna skulle använda för betalningen af arrendena, fallit ända till hälften af de pris, som kunde betingas under det år, för hvilket nedsättningen förra året egde rum med 10 proc. Då föreställer jag mig, att man icke rätt gerna kan försvara, att man ansett det vara rättvist bevilja en nedsättning i arrendena för ett år, då prisen stodo mycket högre, till och med dubbelt så högt som under det år, hvilket framställningen nu afser, men att man vägrar att bevilja det. Var det rättvist att bevilja nedsättningen i arrendet under ett år, då det var dubbelt lättare att betala detsamma än nu, så måste det väl äfven vara konseqvent och rigtigt att äfven medgifva nedsättningen för ett år, då det är dubbelt svårare. Jag tror derför att man med mycket goda skäl kan försvara en nedsättning i kronoarrenden äfven för det år, som nu är i fråga, men jag föreställer mig ock, att med detsamma skall det vara slut, ty man kan väl icke antaga att dessa pris på jordbruksprodukter skola fortfara att falla ytterligare, utan har man väl skäl hoppas att de i stället skola stiga.

Om eftergift å 1887 års arrende för en del kronoegendomar. (Forts.)

Med den motion, jag sjelf väckt, afsåg jag endast att få rättvisa mellan arrendatorerna, och jag föreslog derför att äfven för arrenden, som öfvertagits åren 1884 och 1885, det skulle beviljas samma nedsättning af 10 proc., som föreslagits för arrendatorer, som fått sina arrenden före nämnda år och som vid föregående riksdag äfven erhållit nedsättning. Då jag gjorde denna framställning, var jag i likhet med den siste talaren fullt medveten om att det finnes kronoarrendatorer, som förra året fingo 10 proc. nedsättning, men sitta i den ställning, att de icke bort hafva någon lindring. I likhet med honom känner jag sådana arrendatorer, som utarrenderat mindre delar af sin egendom till underlydande arrendatorer, till torpare, hvilka för sina arrenden betala till kronoarrendatorn mer än han sjelf betalar för hela egendomen. När dylika kronoarrendatorer fått lindring, så tror jag att, om man skall skipa rättvisa, lindringen bör utsträckas äfven till dem, som fått sina arrenden de två nämnda åren 1884 och 1885. De, som motsätta sig detta, hafva nu såsom motiv derför anfört, att sistnämnda arrenden bestämdes under en tid, då produktprisen voro temligen låga. Jag vill dock fästa kammarens uppmärksamhet på, att produktprisen då icke voro på långt när så låga som de voro det år, för hvilket den nu ifrågasatta lindringen skulle gälla. Och äfven tror jag, att man begagnat den praxis vid fastställandet af 1884 och 1885 års arrenden, att man icke tog någon så stor hänsyn till de låga pris, som funnos på tiden, då arrendena bestämdes; ty man hade förhoppning om att icke dessa dåliga pris skulle fortfara, utan man jemförde prisen med dem, som funnos under de närmast föregående åren, och det gjorde att man i allmänhet kom till ganska höga arrenden, som i nuvarande tider äro omöjliga att fullgöra. Det är ju då alldeles klart att, om man har denna erfarenhet, man icke kan sätta sig emot det förslag, som blifvit framstäldt af den förste talaren. Ehuru jag icke tror att

Om eftergift å 1887 års arrende för en del kronoegendomar. (Forts.)

den uppsägningsrätt, som han föreslog att dessa båda årens arrendatorer skulle erhålla, skall komma att medföra någon nämnvärd förändring, eftersom man icke har anledning tro, att många skulle begagna sig deraf, så tycker jag dock, att konseqvensen af Riksdagens förra beslut fordrar, att de, som arrenderat kronoegendomar under åren 1884 och 1885, böra blifva likstälda med dem, som fått sina arrenden förut, och då någon olägenhet för staten icke derigenom kan uppstå, så anhåller jag om bifall till utskottets förslag med den förändring, som herr Oscar Erickson föreslagit.

Herr *Smedberg* instämde med herr vice talmannen.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet friherre von Essen: Ehuru jag skulle önskat att ännu en stund åhöra den diskussion, som jag föreställer mig komma att ega rum i denna kammare öfver denna fråga, kan jag dock icke göra det, emedan jag måste närvara vid frågans behandling inom Första Kammaren. Jag anhåller att redan nu få yttra några ord i frågan. Jag vet nemligen att många dela de åsigter, som här nyss af en talare uttalades, medan andra hafva en alldeles motsatt åsigt, nemligen att ingen efterskänkning skall ske. Jag föreställer mig, att en och annan anser, att endast vissa kategorier af kronoarrendatorerna böra komma i åtnjutande af denna efterskänkning. Somliga komma då att säga, att de, som hafva fått den förmånen att lemna sina arrenden år 1889, derigenom fått en så stor förmån, att de icke böra få någon eftergift af 10 procent, emedan de erhållit eftergift på de öfriga årens arrende och emedan, om man sammanräknar alla lindringar, som derigenom kommit dem till godo, dessa uppgå till så stora belopp, att de icke behöfva någon vidare efterskänkning. Deremot komma säkerligen andra att säga, att de personer, som hafva uppsagt sina arrenden, äro de mest nödstälda och derför äro förtjenta af någon lindring för de sista svåra åren. De hafva genom uppsägningen gifvit till känna, att arrendena voro för höga, så att de icke kunde bära dem, och då vore väl billigt, att det bereddes dem någon ytterligare förmån för den återstående tiden. Andra anse, att just de, som icke sagt upp, derigenom förklarat sig vara nöjda, och att de skulle hafva sagt upp, om de varit i nödställd belägenhet. Häremot komma åter andra att invända, att de icke *kunnat* säga upp arrendena, antingen af det skälet, att de nedlagt så stora kostnader på byggnader, afdikningar och dylikt, att de måste hafva hemmanen qvar ännu en tid för att få åtminstone något af dessa kostnader betäckt, eller också derför, att de *icke* nedlagt sådana kostnader, som de äro förpligtade till, och dessa äro de, som äro mest illa deran. De frukta nemligen, att en afträdessyn skulle blifva ruinerande för dem, emedan de derigenom blefve skyldiga att på en gång fullgöra sina stränga vilkor, och de vilja derför bibehålla sina arrenden till slut, för att endast så småningom behöfva fullgöra byggnadsskyldigheten.

Så ställer det sig med denna fråga, att man der kan försvara hvilken ståndpunkt som helst. Hvad som i fjor var orsaken till att det mötte så stora svårigheter att bevilja eftergift, var den omständigheten, hvilken äfven synes af de kongl. propositionerna både i fjor och

Om eftergift å 1887 års arrende för en del kronoegendomar. (Forts.)

i år och hvarom äfven representanterna torde ega kännedom från sin hemort, nemligen att det finnes ganska många kronoarrendatorer, som icke behöfva någon lindring, utan tvärtom ganska väl gå ut med sina arrenden. Svårigheten ligger deri, att man icke kan undvika att gifva äfven dem en förmån, som icke behöfva den. Men då de arrendatorer, som äro i den ställning, att de icke behöfva någon lindring i sina arrendevilkor, äro ett ganska ringa antal mot den stora mängden, så har man låtit saken passera och föreslagit att skänka efter 10 procent till alla, alldenstund det visat sig, att det i det hänseendet förefinnes en allmän önskan i landet, och saken blifvit tillstyrkt af de flesta Kongl. Maj:ts befallningshafvande.

Man söker också att finna en utväg att skipa rättvisa genom att åstadkomma en förändring af arrendesystemet, medelst arrendenas omsättning i spanmålspris. Om denna fråga behöfver jag icke yttra många ord, då jag är viss om att den nog skall komma att beröras af flere talare. Jag hoppas att Riksdagen icke för närvarande skall fatta ett beslut, som kommer att förändra arrendesystemet i den rigtningen. Men efter som jag berört den frågan, vill jag på förhand göra ett väsentligt inkast och uttala en förhoppning, att kammaren icke måtte inlåta sig derpå, emedan en så synnerligt vigtig sak bör föregå densamma som ordnandet af markegångssättningen på ett bättre sätt. Jag behöfver väl icke inför denna kammare utveckla de skäl, som göra denna sak nödvändig, i händelse man skulle besluta sig för den nyss nämnda förändringen.

Som herrarne påminna sig från ett föregående tillfälle, när det var fråga om arrendenas sättande i spanmål, för att derigenom åstadkomma lindring åt kronoarrendatorerna, så blef det ådagalagdt, att med den valvation, som då var föreslagen, lindringen skulle i medeltal komma att uppgå ända till 18 procent, ehuru på skilda orter divergensen blefve högst betydande. Riksdagen föredrog då att öfver en bank lemna lindring och efterskänka 10 procent af arrendebeloppet. Och på samma grunder har Kongl. Maj:t nu föreslagit att lindringen skulle ega rum.

Nu kan man väl tycka, som en af de föregående ärade talarne, att det vore väl, om på somliga orter denna eftergift utsträcktes för ännu flera år än Kongl. Maj:t föreslagit. Men från Halland och delar af Skåne och Vestmanland har förklarats, att icke vidare eftergifter behöfvas; på det sättet skulle Riksdagen sålunda skänka efter mer än som vore rätt och billigt.

I detta fall som i så många andra är det bästa en fiende till det goda, och att det rätta ligger midt emellan ytterligheterna. Hvad Riksdagen här gör är en gärd af billighet, och någon rätt att fordra eftergift hafva ju arrendatorerna icke. På samma gång som jag tillåter mig att säga detta, får jag säga att det ligger mig mycket om hjertat, att billighet kommer att utöfvas, och att Riksdagen visar sig lika liberal i år som i fjor och bifaller Kongl. Maj:ts proposition.

Herr Jonson i Fröstorp: Herr talman, mine herrar! Sedan jag begärde ordet, har herr statsrådet och chefen för finansdepartementet afgifvit ett så fullständigt yttrande, att jag har för min del icke

Om eftergift å 1887 års arrende för en del kronoegendomar. (Forts.)

mycket att tillägga. Men jag ber att få erinra, att då Riksdagen aflät en skrifvelse förra året till Kongl. Maj:t, hvilken innehöll, att arrendatorerna finge rätt att afsäga sig sina arrenden likasom de erhöllo optionsrätt, Riksdagen på samma gång bestämdt uttalade, att den endast undantagsvis för framtiden ville lemna några eftergifter.

Jag tror visst, att det kan vara en och annan arrendator, som kan vara i behof af eftergift; men jag vet också, att lika många, om icke flera, icke behöfva någon. Man har nu mycket svårt att skilja mellan dem som behöfva och dem som icke behöfva erhålla lindring. I utskottet var man på afdelningen mycket betänkt på att tillstyrka afslag på Kongl. Maj:ts proposition, emedan man ansåg behofvet icke vara så stort, som mången föreställer sig. Här har det kommit att rent af blifva på modet att tala om nedsättning i arrendena för kronoarrendatorerna. Jag tror att det ligger mycken våda i om vi komma att ytterligare fortsätta på den väg, som man är inne på. Ty när skola anspråken på eftergifter på det sättet sluta? Jag vet det icke, ty de återkomma år efter år. Vi hafva hört af talaren från Skåne, att det finnes hemmansegare som sitta med ganska stora skulder, hvarpå de få betala sina räntor, och som ändå få betala sina utskylder till kronan. Det blefve då dessa, som finge betala den eftergift, som kronoarrendatorerna skulle erhålla, och kanske dessa hemmansegare vore i mycket större behof af eftergifter, än kronoarrendatorerna. Jag tror derför, att det är tid att så snart som möjligt sluta med dessa eftergifter, ty anspråken växa år efter år.

Det tillgår i allmänhet på det sättet, att en arrendator sätter sig i spetsen och sammankallar arrendatorerna i orten, och så sätta de upp en petitionsskrift, hvari för alla utan urskilning begäras eftergifter. Det är emellertid, såsom jag redan antydt, icke så af behofvet påkalladt att lemna eftergifter åt alla, i synnerhet sedan de nu fått optionsrätt, utan kronoarrendatorerna torde få göra detsamma som andra, nemligen afvakta bättre tider. Det må i det hänseendet ytterligare framhållas, att den enskilde jordegaren har lika svårt att betala sina utskylder, som kronoarrendatorerna hafva att betala sina arrenden.

Hvad särskildt angår de arrendatorer, som erhållit sina arrenden 1884 och 1885, vill jag erinra derom, att redan innan dessa arrenden tillkommo, hade man vid arrendesättningen börjat tillämpa Kongl. Maj:ts förordning af år 1882, hvarigenom uppskattningen blef tillförlitligare än förut. Följaktligen hade arrendatorerna klart för sig egendomarnes värde och afkastning, när de arrenderade dem, och blefvo icke missledda, utan hade tillfälle att sätta sig in i förhållandena, så att de visste, hvad de skulle betala. Dessutom hade redan då arrendena fallit ganska betydligt. Ty 1884 och 1885 hade de dåliga tiderna redan inträdt. Men de som derförinnan erhållit sina arrenden, de hafva naturligtvis svårt att betala sina arrenden, och just derför har utskottet tillstyrkt Kongl. Maj:ts proposition att lemna åt dem en eftergift af 10 procent.

Med uttalande af dessa skäl anhåller jag om bifall till utskottets förslag.

Om eftergift å 1887 års arrende för en del kronoegendomar. (Forts.)

Herr Liss Ol. Larsson: Herr talman! Jag var icke närvarande i utskottet, när ärendet slutbehandlades. Men jag har inom afdelningen, der jag är ledamot, varit med om behandlingen af den föreliggande frågan och jag har der förfäktat den åsigten, att man icke borde bifalla Kongl, Maj:ts proposition, samt tror att man rätteligen förfar, om man icke bifaller densamma. Jag trodde, att denna fråga skulle vara afgjord med det beslut, som Riksdagen fattade i fjor. Riksdagen uttalade sig nemligen då så tydligt i sin skrifvelse den 5 juli, att man icke hade anledning vänta, att frågan redan nu skulle förekomma. Riksdagen säger der, att den anser att någon lindring borde arrendatorerna beredas, och att Riksdagen derför gått in på den af Kongl. Maj:t föreslagna lindringen af 10 procent på arrendena. Och, heter det vidare i skrifvelsen, då man derjemte medgifver arrendatorerna rätt att uppsäga sina arrenden, så att de som så önska kunna komma ifrån desamma, så skulle vidare anspråk på nedsättning i arrendeafgifterna icke kunna för framtiden förekomma, eller åtminstone endast undantagsvis. Men det kunde icke vidare komma i fråga att så att säga i klump skänka efter på samma sätt som i fjor, hvarken 10 procent eller något annat procenttal.

Som herrarne erinra sig, förelågo i fjor många andra förslag, än det som gillades af Riksdagen, till beredande af eftergifter och lindring åt kronoarrendatorerna. Det var förslag, som hade mycket skäl för sig, men voro förenade med betydande kostnader. Och derför var det, så vidt jag kan förstå, som Riksdagen då skänkte efter 10 procent i klump åt alla, äfven med fullt medvetande om, att en hel mängd kronoarrendatorer fingo denna present utan all reson, men det skedde derför att man icke kunde skilja dem åt och det gälde blott ett år. För att nu slippa ifrån den svåra pröfningen om, hvilka som voro i behof af nedsättning och hvilka som icke voro det, medgaf man arrendatorerna uppsägningsrätt, hvarigenom staten afhände sig alla förmåner gent emot arrendatorerna och öfverflyttade alla fördelar på dessa, som efter behag skulle få afgöra, om de ville bibehålla sina kontrakt eller icke. På detta sätt hoppades man slippa ifrån den svåra pröfningen af de olika behofven. Detta var tydligen meningen och, så vidt jag kunde finna, rådde ingen meningsskiljaktighet i detta fall. Jag skulle således icke hafva varit med om att sålunda skänka efter 10 procent i klump utan afseende på, om behof deraf förfunnes eller icke, så vida det icke varit under den förutsättning, att det blott skedde för en gång och att man sedan var qvitt saken. Nu vill man emellertid hafva uppsägningsrätten utsträckt äfven till dem, som träffat arrendeaftal under åren 1884 och 1885, och att äfven dessa skulle erhålla 10 proc. afdrag å arrendet. Jag förstår icke, hvarför man icke så gerna kan säga 1886 och 1887 också, ty under denna tid kunna ju äfven mindre förmånliga kontrakt hafva ingåtts. Man är på detta sätt slutligen inne på den banan, att så snart en arrendator icke är belåten med sitt kontrakt, så har han rätt att säga upp det eller få nedsättning i arrendet, och staten skall alltid gifva efter, men hvad tjenar då hela denna apparat med kontrakt, uppskattning och auktioner till, om kontrakten icke skola hafva mer att betyda, än att man oupphörligt i strid mot dem utsträcker förmånerna för arrendatorerna?

Om eftergift å 1887 års arrende för en del kronoegendomar. (Forts.)

Det finnes nog en och annan, som ingått ett oförståndigt kontrakt, men sådant förekommer ju på alla områden, och man kunde ju med sådana grundsatser komma och fordra, att staten skulle träda emellan vid hvarje affär, som misslyckades. Om man pressar ner arrendena under den svåra tiden, så skulle ju staten kunna anse sig hafva rätt att åter höja arrendena, då bättre tider komma, men det vore ju obilligt, säger man. Det vore dock i sjelfva verket icke mer obilligt än att man nu vill sätta ned dem. För mig gäller ett ingånget kontrakt, och bestämmelserna böra fullgöras icke blott från den ena sidan, utan äfven från den andra, och när en arrendator, som anser sig hafva ingått ett ofördelaktigt kontrakt, lemnas rätt till uppsägning, då anser jag, att staten har uppfylt allan rättfärdighet mot honom.

Man har mycket resonerat om dessa saker, men min tro är, att icke så särdeles många komma att begagna sig af uppsägningsrätten, och jag är säker på, att när det verkligen kommer till kritan, så sitta de nog qvar. En ganska stor del har icke velat begagna sig af den medgifna rätten, men lika fullt vilja de hafva arrendet nedsatt.

Af aktning för föregående Riksdags beslut i frågan, ansåg jag mig i utskottet pligtig att yrka afslag på den kongl. propositionen och de motioner, som gingo i samma rigtning, och det är just med hänsyn till denna skyldiga aktning för Riksdagen, som jag förenar mig med herr Jöns Bengtsson i Gullåkra om hans yrkande på afslag å denna punkt.

Herr Kilman: Som jag sjelf är kronoarrendator, hade jag icke ämnat yttra mig i denna fråga, då det gäller efterskänkning i arrendeafgifterna, men jag anser mig skyldig upplysa kammaren om, huru skörden i allmänhet utfallit i vestra Sverige under förra året, en sak, som torde tala för denna åtgärd. Jag ville också besvara ett påstående, som här blifvit gjordt, nemligen att en arrendator genom underlåtenhet att begagna sig af sin uppsägningsrätt erkänt, att arrendebeloppet icke är för högt.

I fråga om skördeförhållandena kunna många intyga, att en sådan torka, som rådde förra året, icke förekommit i mannaminne, och detta orsakade en så dålig foderskörd, att den största foderbrist råder, åtminstone i min hemtrakt. Massor af kreatur hafva måst slagtas ned, och nöden har varit stor.

Beträffande påståendet att den, som icke begagnar sin uppsägningsrätt, dermed erkänner, att arrendeafgiften icke är för hög, så vill jag hemställa till dem af kammarens ledamöter, som äro jordbrukare och känna dessa förhållanden, huru vida detta påstående kan vara rigtigt. Om man arrenderar en egendom och på den nedlägger kanske allt hvad man eger, bygger och rödjer samt söker upparbeta den under flera år, så är man mycket frestad att sitta qvar på sin torfva. Men flera uppsägningar skulle nog gjorts, om icke arrendeauktionerna vore sådana hasardspel, som de i sjelfva verket äro i följd af de skriftliga anbuden. Man resonerar nemligen som så, att om man säger upp ett arrende, der man nedlagt må hända allt hvad man eger, så kan en spekulant komma och bjuda en krona mer än man sjelf bjudit, och man står då der på bar backe med hustru och barn. Under sådana

förhållanden söker man hellre att afvakta bättre tider och stannar qvar. Ett annat skäl, hvarför så få uppsägningar egt rum, är options-rätten. Det ligger något förledande i denna optionsrätt, och det var mycket klokt handladt af Riksdagen, att, när den beslutade uppsägnings-rätten, den äfven beslutade optionsrätten, ty eljest hade säkerligen ännu flere uppsägningar blifvit gjorda. Man hoppas på bättre tider och mången hoppades äfven att förändrade förhållanden skulle inträda, om tullagstiftningen ändrades. Man hoppas, att eländet skall taga slut, och äfven om man har en del år qvar på arrendet, så söker man bibehålla det. Jag vill förtydliga detta med två exempel, af hvilka det ena berördes af herr statsrådet och chefen för finansdepartementet. En af mina grannar kom till mig och sade: »Jag har åtta år qvar på mitt arrende och betalar i arrendeafgift dubbelt så mycket som det är värdt, men mina hus äro dåliga och nästan nedruttnade, och uppsäger jag, så kommer jag att vid afträdessynen åläggas en sådan ersättning, att jag blir ruinerad, och derför måste jag fortsätta.» En annan sade: »Jag har nedlagt allt hvad jag eger i egendomen och derför måste jag sitta qvar, oaktadt jag betalar för högt arrende.» Under sådana förhållanden synes det mig icke vara något bevis för att arrendesumman icke är för hög, att så få uppsagdt, och man kan knappast tänka sig, att endast en sjettedel af arrendena blifvit uppsagda, om det icke varit just på grund af dessa skäl.

Om eftergift å 1887 års arrende för en del kronoegendomar. (Forts.)

Herr Jonson i Fröstop yttrade: när skola arrendatorerna en gång upphöra med att begära nedsättning af arrendebeloppen? Derpå vill jag svara, att den dag, då arrendet får betalas i naturaprestationer och icke såsom nu i penningar, så att arrendet blir beroende af de pris, som deras produkter betinga, den dagen upphör billigheten i arrendatorernas begäran om eftergift.

Herr Liss Olof Larsson yttrade, att mången arrendator ingått ett oförståndigt aftal, men kan man väl säga, att det var oförståndigt att på 1870-talet ingå kontrakt, grundade på dåvarande pris, ty ingen vill väl påstå att det den tiden var möjligt förutse de pris, som nu äro rådande.

Jag har med hvad jag sålunda yttrat velat besvara några anmärkningar i fråga om uppsägningsrätten och lemna upplysning om de behjertansvärda förhållandena i vestra Sverige, der den jordbrukande befolkningen på senare tider lidit ofantligt af den förfärliga torkan och den deraf förorsakade foderbristen.

Herr Lyttkens: Herr talman! Mina herrar! Då frågan om nedsättning i arrendeafgifterna förra gången var före i kammaren, var jag tyst, oaktadt jag hade reda på, att det fans en stor mängd arrendatorer, som hade underarrendatorer, af hvilka de erhöllo mer i arrendeafgifter årligen för deras små arrenden, än hvad de sjelfva betalade i arrende för hela kronoegendomen. Men då likväl så många andra kronoarrendatorer befunno sig i betryckta förhållanden, ansåg jag att förslaget derför borde bifallas, oaktadt, som sagdt, man dervid skulle komma att gifva en mängd arrendatorer en present. Jag skulle heller icke i år hafva besvärat kammaren i denna fråga, om icke nu åter framstälts pretentioner på ytterligare nedsättningar i arrendeafgifterna.

Om eftergift å 1887 års arrende för en del kronoegendomar. (Forts.)

Den siste talaren nämnde om de dåliga skördeförhållandena i vestra Sverige under förra året. Jag har också någon kännedom derom, eftersom jag sjelf är bosatt der, och skall gerna medgifva, att vi det året fingo en mycket dålig fodergröda, men på samma gång vill jag tillägga, att vi icke på många år, åtminstone i min hemtrakt, haft en så god vintersädsgröda som just då. Då dertill kommer att Riksdagen fattat ett beslut, hvarigenom allt betryck för landtbruket skulle komma att upphöra, nemligen beslutet om ett nytt tullsystems införande, så måste man ju anse att äfven kronoarrendatorerna skola komma i åtnjutande af verkningarna deraf.

Under detta år blef icke ett enda arrendekontrakt uppsagdt inom Hallands län, men detta kanske också berodde mycket derpå, att halländingarne äro ett arbetsamt folk, som sköter sin jord som få.

I fråga om det gjorda förslaget, att arrendeafgifterna skulle bestämmas i spanmål att lösas efter årets markegångspris, så minnes jag mycket väl från den tid, då kronoarrendena fingo utgöras i spanmål, att högljudda klagomål upphäfdes af arrendatorerna deröfver, att under missväxtår, då spanmålspriset steg, de fingo betala betydligt högre arrendeafgifter, än under goda år, då priset på spanmålen stod lågt. De klagade häröfver och sade, att det vore bättre, om arrendeafgiften vore på förhand bestämd till ett visst penningbelopp, på det de under missväxtår icke skulle få sina arrendeafgifter kanske tre- à fyrdubblade.

Man har sagt, att kronoarrendatorerna skulle hafva en viss billig pretention på att få nedsättning i sina arrendeafgifter. Nå väl. De hafva ju en gång fått en sådan, och de hafva derjemte fått rätt att uppsäga sina arrenden, om de icke äro nöjda med dem. Met det oaktadt hålla de möten och petitionera för att få ytterligare eftergifter, och i det afseendet kan jag upplysa om att den ifrigaste agitatorn i den vägen inom Halland är en stor godsegare, som dessutom har mycket penningar, men han fick icke mer än tre arrendatorer att skrifva på en sådan petition. De andra arrendatorerna skämdes att göra det och förklarade att de icke behöfde det.

Under sådana omständigheter skulle jag vara färdig att instämma med herr Jöns Bengtsson och yrka afslag, men då jag är fullt öfvertygad derom, att Kongl. Maj:t, som är i tillfälle att bättre än en enskild person, som endast känner till förhållandena i en viss trakt, öfverse det hela och inhemta upplysningar om förhållandena i de olika delarne af riket, äfven begagnat sig af detta för denna propositions framläggande, vill jag, som endast sett förhållandena beträffande denna fråga i en enda trakt, yrka bifall till Kongl. Maj:ts proposition, oaktadt jag vet, att många kronoarrendatorer finnas, som icke hafva behof af nedsättningen. Jag skulle dervid helst hafva velat fästa det vilkor att de kronoarrendatorer, som hafva underarrendatorer och torpare, skulle vara skyldiga att låta dessa äfven få någon fördel af nedsättningen, men då jag inser, att bestämmelser i detta hänseende vore ett ingrepp i enskildes aftal, skall jag icke yrka derpå. Under uttalande likväl af billigheten derutinnan, att äfven de fattige finge någon fördel med af den föreslagna nedsättningen, ber jag att få yrka bifall till statsutskottets hemställan i denna punkt.

Om eftergift å 1887 års arrende för en del kronoegendomar. (Forts.)

Herr Carl Ifvarsson: Efter det yttrande, som nyss afgifvits af min länskamrat, kunde jag icke behöfva tillägga mycket. I likhet med honom tror äfven jag, att för en del arrendatorer på vissa orter den föreslagna nedsättningen är obehöflig, men medgifver också, att den på andra orter kan vara berättigad. Oaktadt detta medgifvande anser jag dock, att tiden bör vara inne, då man måste tänka på att stäfja anspråken i detta afseende, så att de icke utsträckas allt för långt, ty medgifver man ytterligare eftergifter, medför detta äfven ytterligare anspråk. Det synes mig derför, att man nu bör hålla på, hvad Kongl. Maj:t föreslagit och utskottet tillstyrkt, men heller icke gå längre. På grund häraf yrkar jag bifall till utskottets förslag. Skulle det emellertid komma till votering mellan deras förslag, som vilja hafva ytterligare utsträckning af eftergifterna och rent afslag, kommer jag att rösta för det senare.

Herr Kilman: Jag vill endast göra herr Lyttkens uppmärksam derpå, att de af mig omnämnda förhållandena gälde året 1887, och att det derunder icke fans några spanmålstullar.

Herr Ekeborgh: Då jag redan från början tillkännagifvit, att jag till denna fråga står på samma ståndpunkt som herr Erickson i Bjersbyn, kan det nu vara alldeles onödigt att försöka framlägga några ytterligare skäl för de åsigter, som af honom och herr vice talmannen förut uttalats. Jag skall derför helt enkelt inskränka mig till att yrka bifall till det af dem gjorda yrkandet.

Herr Jonsson i Hof: Jag begärde ordet egentligen för att fästa herr Kilmans uppmärksamhet derpå, att hans påstående att nu införda tullar icke skulle hafva någon betydelse för arrendatorerna under 1887 ej kan hålla streck, emedan man icke kan antaga att all spanmål utaf 1887 års skörd blifvit såld af arrendatorerna före tullens införande samt att tullens verkan på prisförhöjningen å spanmål således bör komma dem till godo. Jag hyser för min del den uppfattning i denna fråga, att kammaren handlar klokast, om den afslår så väl utskottets som öfriga framställningar i ämnet, och tror, att hvad af förra Riksdagen beslöts i frågan torde vara tillräckligt att tillfredsställa alla billiga anspråk i detta afseende.

Jag sluter mig derför till dem, som yrkat rent afslag.

Herr Johansson i Löfåsen: Då jag är motionär i denna fråga, skall jag be att få yttra några ord.

Då Riksdagen förlidet år beviljade de kronoarrendatorer, som det önskade, rättighet att uppsäga sina arrendekontrakt, kan man antaga, att de, som icke begagnat sig deraf, icke heller vore i behof af några eftergifter. Under sådant antagande hafva vi äfven motionerat om lindring i 1887 och 1888 års arrendebelopp endast för dem, som uppsagt sina ifrågavarande kontrakt. Statsutskottet har emellertid tillstyrkt, att *alla* arrendatorer skola få en lindring på 10 procent i arrendeafgifterna. Oaktadt jag för min del icke kan inse, att denna lindring bort utsträckas längre än till dem, hvilka genom uppsägning af sina

Om eftergift å 1887 års arrende för en del kronoegendomar. (Forts.)

kontrakt bevisat, att de vore i behof af någon lindring, vill jag dock nu icke göra något annat yrkande än på bifall till utskottets förslag.

Herr Anderson i Tenhult: Då jag är en af reservanterna i denna fråga, skall jag be att få yttra några ord, och vill då till att börja med tillkännagifva, att jag kommer att ansluta mig till det yrkande, som min granne till venster framstält.

Herr Jöns Bengtsson i Gullåkra uttalade såsom sin öfvertygelse, att en del af arrendatorerne icke behöfde denna nedsättning i sina arrendeafgifter. Derutinnan instämmer jag med honom, ty det blir ju lindring äfven för dem, som hafva mycket billiga arrenden. Förlidet år förelåg äfven denna fråga till Riksdagens behandling, hvarvid förslag väcktes derom, att en undersökning skulle företagas af domänintendenterne med biträde för att få utrönt, hvilka af arrendatorerne voro i behof af en nedsättning i arrendeafgifterna. Men sådan framställning blef då icke af Riksdagen bifallen. Då ett dylikt förslag nu icke föreligger, är det ju klart, att, om Riksdagen besluter en nedsättning i alla arrendeafgifter, denna äfven kommer dem till godo, som deraf icke äro i behof. Jag har af statsutskottets betänkande n:o 34 sett, att några arrendekontrakt icke upprättats under åren 1884 och 1885 inom den trakt, han representerar. Den ifrågasatta nedsättningen kommer således att vara obehöflig för den ort han representerar.

Herr Johannes Jonson i Fröstorp har sagt sig icke vilja biträda det förslag, som nu föreligger, i den utsträckning, flere af kammarens ledamöter föreslagit, och uppgifvit, att tiderna 1884 voro lika dåliga som nu. Jag medgifver visserligen, att tiderna då icke voro goda, men de voro likväl bättre än nu. Man hade i alla fall den tiden den öfvertygelse, att de snart nog skulle blifva bättre, och att de dåliga konjunkturerna snart voro öfvergående. Vald af landstinget har jag varit uppskattningsman vid utarrendering af kronans domäner i flere år uti den ort, jag bor, och der i likhet med öfriga upppskattningsmän under åren 1884 och 1885 icke fäst tillräcklig uppmärksamhet å de låga pris, som äfven då voro gällande, hvaraf följde att arrendebeloppen föreslogos högre än som vederbort. Slutligen har jag af samma betänkande sett att endast ett arrendekontrakt tillkommit i hans distrikt under nämnda år.

Herr Liss Olof Larsson nämnde, att han icke skulle vilja vara med om nedsättning i arrendeafgifterna, i fall man utsträckte yrkandena längre än hvad utskottet i detta fall föreslagit. Inom hans ort kan detta icke hafva så stor betydelse, ty det synes som om der icke mer än fyra arrenden under den ifrågavarande tiden tillkommit, hvilka tillsammans skulle gifva 2,000 kronor. Samma förhållande eger rum på flere andra orter, t. ex. inom Halland, hvarest under förlidet år ej någon uppsägning ifrågakommit till följd deraf, att arrendena derstädes äro billiga. Men då inom andra orter, i synnerhet den, jag tillhör, ganska många arrenden finnas, inom länet ej mindre än 300 sådana, samt arrendebeloppen i allmänhet äro ganska höga, så anser jag lindring böra beredas dem och att uppsägningsrätten äfven bör utsträckas till kontrakt, upprättade under åren 1884 och 1885.

Sedan jag sagt detta, ber jag att, såsom jag i början förklarade

vara min afsigt, få instämma i det af herr Erickson i Bjersby gjorda yrkandet.

Om eftergift å 1887 års arrende för en del kronoegendomar. (Forts.)

Herr Persson i Stallerhult: Herr talman! Af detta statsutskottets betänkande finner man, att utskottet har afslagit alla motioner i fråga om kronoarrendena och bifallit Kongl. Maj:ts proposition. Då jag är en af dem, som undertecknat den af herr Anders Svenson i Edum väckta motion, så skall jag be att få säga några ord i saken.

Denna motion går ut på en lindring i arrendeafgiften med 10 procent för alla dem, hvilka enligt föreskrifterna i kongl. kungörelsen af den 13 juli 1887 uppsagt sina arrenden. Under behandlingen af denna fråga vid sistlidne riksdag fattades det beslut att icke endast bevilja 10 procents lindring åt alla kronoarrendatorer utan ock att medgifva dem rättighet att uppsäga sina arrenden. I den skrifvelse, som då af Riksdagen afläts till Kongl. Maj:t, heter det tydligt och klart, att: »då det blefve nuvarande arrendatorer medgifvet att uppsäga arrendena, ytterligare anspråk å nedsättning i arrendeafgifterna endast undantagsvis borde för framtiden förekomma, enär sådana anspråk icke med skäl borde kunna framställas af de arrendatorer, som icke begagnat sig af uppsägningsrätten.»

Häraf framgår, att användandet af denna uppsägningsrätt ansågs utgöra ett säkert bevis på, hvilka som voro för högt beskattade, och att denna rätt beviljats för att de skulle få tillfälle att komma ifrån de hårda arrendekontrakten.

Vid genomläsande af den kongl. propositionen finner man, att en hel mängd kronoarrendatorer ingått till Kongl. Maj:t med begäran om nedsättning. Dessa petitioner hafva utstälts till konungens befallningshafvande i de olika länen för yttrande i frågan, men åtskilliga af dessa hafva helt och hållet afstyrkt medgifvande af en sådan lindring. Så t. ex. yttrar länsstyrelsen i Södermanlands län: »att sedan genom nådiga kungörelsen den 13 juli 1887 tillfälle blifvit beredt de arrendatorer, som sådant önskade, att efter uppsägning lemna sina arrenden, hvarje ytterligare eftergift i form af nedsättning i ett eller flera års arrendeafgift saknade fog, samt att en sådan eftergift skulle för arrendatorerne inom länet i en stor mängd fall blifva en obehöflig skänk.» Konungens befallningshafvande i Hallands län har äfven afgifvit ett liknande yttrande, med tillägg att, då ingen enda af arrendatorerne inom länet uppsagt sitt arrende, detta vore bevis på, att de icke voro för mycket betungade. Kommer man så till Blekinge län, så finner man der ungefär samma åsigt uttalad, att kronoarrendatorerne icke äro för högt beskattade och att således icke någon eftergift der är behöflig. I Vestmanlands län har konungens befallningshafvande klart och tydligt uttalat, att de kronoarrendatorer, som icke begagnat sig af sin uppsägningsrätt, icke böra komma i åtnjutande af någon lindring.

Dessa tydliga och klara yttranden från konungens befallningshafvande i de län, som här angifvits, tycker jag, att statsutskottet borde mer hafva fäst sig vid och ej helt och hållet tillstyrkt eftergift för alla arrendatorer, äfven för dem, som icke uppsagt sina arrenden. Då frågan vid sista riksdagen förelåg, yttrade en talare från Skåne, med hvilken jag instämde, att det finnes ganska många arrendatorer, som hafva

Om eftergift å 1887 års arrende för en del kronoegendomar. (Forts.)

underarrendatorer under sig och af dem betingat sig så höga arrenden, att de få öfverskott på den ursprungliga arrendesumman. Man uttalade då den förhoppning, att desse skulle i sin mån medgifva lindring åt sina underarrendatorer efter samma procent, som de sjelfva fått. Efter hvad man har säkert reda på, har dock så icke skett. Det lärer finnas många arrendatorer, som hafva temligen låga arrenden, å hvilka de fått 10 procents lindring, men de hafva dock ej beviljat ett enda öres lindring för sina underarrendatorer, hvilka måst till sista skärfven betala sina arrenden efter kontraktets bestämmelser. Derför vill jag icke gå in på att medgifva lindring åt dem, som icke sjelfva öfva samma barmhertighet mot sina underarrendatorer.

På grund af hvad jag nu anfört och hvad i kongl. propositionen anförts af ofvannämnde konungens befallningshafvande, ber jag att få yrka bifall till herr Anders Svensons i Edum väckta motion. Det skulle endast blifva en ganska ringa förändring i första punkten af utskottets betänkande, nemligen att orden »som enligt kongl. kungörelsen af den 13 juli 1887 uppsagt sina arrenden» skulle inflickas mellan orden »egendomar» och »må», och hela förslaget blefve i öfrigt oförändradt.

Då skulle punkten börja så: »att arrendatorerne af kronans utarrenderade egendomar, som enligt kongl. kungörelsen den 13 juli 1887 uppsagt sina arrenden, må» etc. och så fortsättes det så som i utskottets betänkande står. Jag anhåller om proposition på detta mitt yrkande.

I detta yttrande instämde herr *Svenson* i Edum.

Öfverläggningen förklarades härmed slutad. I enlighet med de yrkanden, som derunder förekommit, gaf herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan oförändrad, dels på bifall till hvart och ett af de utaf herr *Erickson* i Bjersby och herr *Persson* i Stallerhult framstälda ändringsförslag och dels slutligen på afslag å så väl utskottets som öfriga i ämnet framstälda förslag. Herr talmannen fann den förstnämnda propositionen vara med öfvervägande ja besvarad; men som votering begärdes, upptog herr talmannen i och för bestämmande af kontrapropositionen å nyo de öfriga yrkandena, af hvilka det som afsåg afslag å samtliga förslagen nu förklarades hafva flertalets röster för sig. Men jemväl i fråga om kontrapropositionen äskades votering, i anledning hvaraf, och sedan till kontraproposition i denna votering antagits yrkandet om bifall till herr Ericksons förslag, nu till en början uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som till kontraproposition i hufvudvoteringen om mom. A) i statsutskottets utlåtande n:o 54 antager yrkandet om afslag å så väl utskottets hemställan som samtliga i denna del väckta förslag,

röstar Ja;

Den, det ej vill,

röstar Nej;

Vinner nej, har kammaren till kontraproposition i nämnda votering antagit det af herr O. Erickson i Bjersby framstälda yrkandet.

I den votering, som anställdes enligt denna voteringsproposition, afgåfvos 173 ja och 31 nej; och erhöll sålunda propositionen för hufvudvoteringen följande lydelse:

Den, som bifaller i oförändradt skick hvad statsutskottet hemstält i mom. A) af utlåtandet n:o 54,

röstar Ja;

Den, det ej vill,

röstar Nej;

Vinner nej, har kammaren afslagit så väl utskottets hemställan som samtliga väckta förslag i förevarande del.

Denna senare votering visade 76 ja, men 126 nej; och hade kammaren alltså beslutat i enlighet med nejpropositionens innehåll.

Mom. B

Bifölls.

Ang. föreslagna förändringar i grunderna för utarrendering af kronans domäner.

I sammanhang med förenämnda frågor hade utskottet till handläggning förehaft nedannämnda jemväl inom Andra Kammaren väckta och till utskottets förberedande behandling öfverlemnade motioner, nemligen:

motion n:o 37 af herr *M. Kilman*, som föreslagit

att Riksdagen måtte besluta, att vid blifvande utarrenderingar af statens jordegendomar från och med innevarande år, arrendeafgifterna skulle bestämmas i spanmål, att lösas efter löpande årets markegångspris;

motion n:o 67 af herr *Back P. Ersson*, med hvilken herr L. F. Odell instämt, och som anhållit, att Riksdagen ville besluta

att kostnaden för af- och tillträdessyn samt de hvart femte år eller oftare anbefalda synerna af kronans utarrenderade boställen måtte bestridas ensamt af staten; samt

motion n:o 127 af herr *A. Nilsson* i Rinkaby, med hvilken herr P. Truedsson instämt, och som föreslagit

att de arrendatorer af statens domäner, som uppsagt arrendet till afträde, måtte få nytt arrende efter den arrendeafgift, som dertill utsedde män komme att föreslå, eller ock på öppen auktion, samt

att vid auktion för bortarrenderandet af statens domäner hädanefter förseglade anbud måtte afskaffas.

Utskottet hemstälde emellertid under *mom. C:*

a) att herr M. Kilmans sistnämnda motion icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda;

Ang. föreslagna förändringar i grunderna för utarrendering af kronans domäner.

(Forts.)

b) att herr Back P. Erssons omförmälda motion måtte af Riksdagen afslås; samt

c) att herr A. Nilssons berörda framställning icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Sedan till en början utskottets hemställan under *litt. a)* blifvit uppläst, anförde:

Herr Kilman: Jag hade hoppats, att denna min motion, som afser den ändringen vid utarrenderingar af kronans jordegendomar, att i stället för de nuvarande penningearrendena afgifterna bestämdes i naturapersedlar, skulle röna ett annat öde i utskottet, än den gjort. Ty detta, att låta arrendeafgifterna bero på landtmannaprodukternas pris för året, gör det för en arrendator mindre riskabelt att åtaga sig ett kronoarrende och är enligt min tanke den enda rättvisa grund, efter hvilken arrendeafgifterna kunna bestämmas.

Jag är också öfvertygad derom, att, om man ser saken från statens synpunkt, man kommer till samma resultat. Jag tror, att staten skulle hafva ganska betydande fördelar af en öfvergång till detta system.

Hvad kronoarrendatorerna beträffar, så är det ju en gifven sak, att, om spanmålspriset stiger, sedan arrendeafgifterna blifvit bestämda, arrendatorerna då få råd att betala högre afgifter; men om spanmålspriset faller, blir följden naturligtvis den, att arrendatorerna blifva ruinerade. Men innan dessa sätta sig och sina familjer under konkurs och på bar backe, så utsuga de naturligtvis kronoegendomarne. Följden häraf har man sett hundratals gånger. En dylik utsugen egendom måste sedan utarrenderas på nytt, och då till lägre pris. Kronan får fordringar af den ruinerade arrendatorn, hvilka för kronan icke hafva något värde. Dessa fordringar uppgå för närvarande, såsom vi sett, till 1,200,000 kronor. Men för arrendatorn har detta den sorgliga följden, att hans skuld till kronan, som hänger öfver honom som ett damoklessvärd under hela lifstiden, sätter honom ur stånd att sedan utöfva någon sjelfständig verksamhet. Det är således visserligen gifvet, att den arrendator, som ingår arrendekontrakt under en tid, då det är låga pris, har utsigt att förtjena mera på arrendet, om spanmålspriset stiger; men detta motväges tillräckligt af den risk han löper, om priset å landtmannaprodukter faller.

Hvad kronan beträffar, torde det vara alldeles tydligt, att, om det är fixa penningearrenden och priset på landtmannaprodukter stiger, sedan arrendet är ingånget, kronan icke har någon fördel af denna prisstegring. Jag frågar då: vore det icke mycket rättvisare och billigare, att kronan under sådana förhållanden finge högre betalning för sina egendomar? Och äfven om priset på landtmannaprodukter faller, förlorar kronan derpå. Ty kronoegendomarne blifva då utsugna och förlora i värde.

Det har dessutom — och icke utan skäl — mycket talats om det ledsamma uti dessa petitioner om afskrifning af vissa procent af arrendeafgifterna; sådant kommer icke i fråga och kan aldrig med någon

billighet komma i fråga, om arrendeafgiften göres beroende af det pris arrendatorerna för hvarje år erhålla för sina landtmannaprodukter.

Ang. föreslagna förändringar i grunderna för utarrendering af kronans domäner. (Forts.)

Förr — såsom vi veta — hade vi spanmålsarrenden. Skälet, hvarför man frångick detta system, var det, att under missväxtår det onaturliga förhållandet inträffade, att arrendatorn fick betala mest, när skörden var minst. Ty priset steg, kanske till och med fördubblades till följd af missväxten. Men jag vill fråga herrarne, om någon — när vi hafva sådana jernvägskommunikationer, som nu finnas inom hela landet, när vi hafva en så liflig förbindelse med utlandet och en så väl ordnad import — verkligen på allvar kan tro, att en dålig skörd i Sverige skulle särdeles betydligt inverka på priset. Jag tror det icke. Jag tror, att importen af amerikansk och rysk spanmål gör, att prisstegringen blir högst obetydlig. Jag anser derför det egentliga skälet, som förut anförts mot de rörliga arrendena, numera vara bortfallet.

Herr statsrådet och chefen för finansdepartementet framhöll såsom en olägenhet, att markegångssättningen icke är ordnad så som den borde. Jag tror icke, att någon af oss vill bestrida rigtigheten af detta påstående. Men jag vill fråga, om detta är ett skäl för att icke öfvergå till det af mig föreslagna systemet. Jag har tagit mig friheten att i ett tillägg till motionen, inlemnadt till statsutskottet, framhålla med afseende på arrendeafgifterna ett förslag, som Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Kronobergs län för ett år sedan framstält och hvarigenom frågan på ett praktiskt sätt skulle lösas. Jag tror icke det är skäl att låta frågan falla, derför att markegångssättningen för ögonblicket icke är väl ordnad. Åtskilliga motioner äro ju också väckta i syfte att få densamma bättre ordnad; och detta torde nog kunna ske.

På grund af hvad jag anfört anhåller jag om bifall till min motion.

Herr Carl Ifvarsson: För den, som sedan någon tid tillbaka varit med, är det nogsamt bekant, huru förhållandena voro under den tid, då arrendeafgifterna skulle utgå efter markegångspriset på spanmål eller andra persedlar. Man vet, hvilken oupphörlig klagan det var öfver de oegentligheter som inträffade, då vid missväxt en arrendator alltid fick betala för mycket, men deremot under goda år slapp undan med mycket mindre. Jag ber också att få erinra kammaren om de strider, som uppstodo i fråga om markegångspriset; dylika strider skulle säkerligen åter uppstå, om man finge igen det gamla systemet. Till och med under den tid, som förflutit sedan landstingen kommo till stånd, har man varit i tillfälle att se sådana strider. Man har sett, huru kronoarrendatorerna fäktat för att få markegångspriset nedsatt; om de lyckats, har klagomål anförts å kronans vägnar, och i motsatt fall ofta af arrendatorerna. Hvad har följden blifvit deraf? Den har icke kunnat blifva annat, än att utgången beror på hvad kammarrätten eller slutligen Kongl. Maj:t besluter i frågan. Om man nu skulle komma in på den banan och få igen alla de gamla olägenheterna, så undrar jag, om detta skulle vara något så särdeles efterlängtansvärdt.

Härtill kommer också, att det i fråga om utdebiteringen skulle blifva mycket mera besvär. Man längtade förr efter att få penningearrenden

Ang. föreslagna förändringar i grunderna för utarrendering af kronans domäner. (Forts.)

och aflöningar bestämda i penningar, för att slippa ifrån att i detta afseende vara beroende af markegångstaxan och de oegentligheter, som af densamma föranleddes, ehvad det var missväxtår eller goda år. Om man nu skulle såsom förut låta spanmålspriset blifva bestämmande, så skulle detta dock variera mycket. Man kan antaga, att priset icke är detsamma det ena och andra året; och dock skulle arrendeafgifterna vara beroende deraf. Vanligen är det så, att när man ser, att det är låga pris, man föreställer sig, att det aldrig kan blifva höga pris; men när det är höga pris, tror man det aldrig kan blifva låga. Men erfarenheten visar att de alltid vexla. Jag tror derför att det så väl för arrendatorerna som för staten är bäst som det är, eller att man har bestämda arrendeafgifter. Ty om det under det ena året är litet mera fördelaktigt för den ene eller andre, så kan det åter vexla det andra året, så att förhållandet blir motsatt.

Jag skulle derför önska, att vi icke måtte komma tillbaka till så intrasslade förhållanden, som förr funnits med afseende på arrendena och aflöningen, och att man icke sloge in på den bogen, emedan, när man väl kommit dit, samma klagan skulle uppstå som förut. På detta sätt skulle man endast gå fram och tillbaka; och en sådan omkastning blir alltid ganska besvärlig. När man fått det nya, blir man icke belåten dermed. Nej, mine herrar, låtom oss se oss före, innan vi slå in på en ny bana i detta hänseende.

Jag vill icke upptaga kammarens tid vidare. Jag hemställer blott om bifall till utskottets förslag.

Herr Jonson i Fröstorp: Visserligen kan man, då man först genomläser herr Kilmans motion, göra sig den föreställningen, att, om markegångspriset lägges till grund för spanmålsarrendena, allting dermed vore väl beställdt. Men då man närmare ser på saken, finner man, att det icke är sjelfva spanmålen, som spelar hufvudrolen i jordbruket. Ty det är hufvudsakligen ladugårdsprodukter och förädlade landtmannaprodukter, som i allmänhet utgöra räntepersedlarne. Arrendeafgifterna skulle således bestämmas icke blott i spanmål, utan äfven i smör, ost, mjölk, fläsk och hvarjehanda saker. Detta lär väl vara föga lämpligt, då man — såsom här blifvit upplyst — icke har den tillförlitlighet i markegångstaxan, som erfordras i dylika fall.

Det är olämpligt äfven derför, att alla räntepersedlar redan på grund af 1869 års förordning äro satta i penningar. Då så är förhållandet, böra ju äfven arrendena vara satta i penningar. Framför allt skulle uppbördsväsendet i ganska väsentlig grad försvåras, om man nu skulle återgå till spanmålsarrendena och valvera dem i penningar. Visserligen har motionären lemnat in ett kompletteringsförslag till utskottet, men jag hemställer, huru vida det kan vara lämpligt, att utskottet någonsin tager ett sådant förslag under omprövning, som icke blifvit i motionen intaget. Det skulle ju vara i högsta grad olämpligt, om utskotten i allmänhet skulle taga upp sådana förslag, som icke kommit under Riksdagens ögon, lika väl som motionerna i allmänhet.

På dessa skäl yrkar jag bifall till utskottets förslag.

Ang. föreslagna förändringar i grunderna för utarrendering af kronans domäner. (Forts.)

Herr Kilman: På herr Ifvarssons yttrande vill jag blott svara, att det icke alls är sagdt, att allt nytt är godt, lika litet som det är gifvet, att allt gammalt är dåligt. Förr i tiden voro visserligen spanmålsarrendena olämpliga på grund af de onaturliga förhållanden, som inträffade under missväxtår, men den olägenheten anser jag nu fullkomligt undanröjd. Hvad som var dåligt då, kan vara godt nu.

För öfrigt glömde jag att nämna en sak, som enligt min tanke borde vara ett afgörande skäl för att frångå penningearrenden. Det är nemligen den, att ingen värderingsnämnd i verlden kan säga, hvad priset på landtmannaprodukter kommer att blifva om 3—4 och än mindre om 20 år. Det är sålunda ett komplett hasardspel att värdera. Att man alltså för värderingen af arrendeafgifterna har sådana grunder, som ingen värderingsnämnd kan beräkna, må väl vara ett tillräckligt skäl att gå ifrån hela det systemet. En värderingsnämnd kan nog mycket väl, om den känner till jordbruksförhållandena i orten, bestämma, att den och den gården bör kunna gifva så och så många tunnor säd eller så och så många skålpund smör, och att så och så stor andel af detta bör afsättas till arrendeafgift, men en värderingsnämnd kan omöjligen säga, hvad priset för dessa produkter kommer att blifva. Sålunda blir hela värderingen blott en sinkadus. En sådan orimlighet i värderingen bör vara tillräckligt skäl att gå ifrån systemet.

Hvad herr Jonson i Fröstorp yttrade, angående behofvet af att verkställa värderingen efter flera olika jordbruksalster, kan vara mycket rigtigt. Jag har också i mitt förslag upptagit äfven smör. Och hade utskottet velat saken, hade det varit lätt för utskottet att efter orden »i spanmål» tillägga »och öfriga landtmannaprodukter». Det hade då ej haft något skäl att klubba i hjel motionen.

Jag anhåller fortfarande om bifall till mitt förslag.

Häruti instämde herr *Petersson* i Hamra.

Herr Rundbäck: Herr Ifvarssons erinringar om den gamla tidens arrendeförhållanden, huru man betalte sina arrenden i spanmål efter markegångspris, tror jag alls icke kunna tillämpas på det förslag, som major Kilman framstält. Förfaringssättet skulle alls ej blifva detsamma nu, som då. Allt det trassel och alla de besvärligheter, som då dervid förekommo, t. ex. i följd af forsellönen och äfven på grund af räntegifvarnes och räntetagarnes ömsesidiga uppsägningsrätt m. m. dylikt, skulle naturligtvis undanrödjas. Afgifterna skulle erläggas alldeles som nu; arrendena skulle blott bestämmas efter spanmålsprisen, men erläggas i penningar. Inga af de olägenheter, som vidlådt det äldre systemet, skulle här ifrågakomma.

Jag ber vidare att särskildt få fästa uppmärksamheten på huru som de, som i landsorten hafva domänförvaltningen om hand, för att kunna bestämma arrendebeloppen måste uppgöra kalkyler och dervid då bestämma: »Så och så mycket spanmål, så och så mycket hö kan odlas och så och så många kreatur uppfödas på den gården». Först då de kunnat bestämma detta — och de måste göra det för att kunna erhålla ett rimligt förslag — kunna de afgöra: »Så och så mycket skall betalas i arrendeafgift för den gården». Det är under sådana

Ang. föreslagna förändringar i grunderna för utarrendering af kronans domäner. (Forts.)

förhållanden naturligt, att, om uppskattningen sker ett dyrt år, så komma arrendeafgifterna att blifva ganska höga till följd af spanmålsprisen och prisen på de öfriga landtmannaprodukterna. Är det åter sådana tider som nu, då prisen äro låga, så blifva arrendena kanske allt för billiga. Vid uppgörandet af alla arrendekontrakt måste emellertid sådana kalkyler uppgöras för bestämmande af arrendesumman. Någon så stor olägenhet medförde detta icke, så länge man vid arrendeauktioner hade rätt till fria anbud och kunde bjuda öfver, så långt man behagade. I allmänhet, tror jag, blefvo då de arrendebelopp, som domänstyrelsen åsatt, öfverbjudna af arrendatorerna. Man fick alltså, hvad man ville; det gick derför lätt för sig att värdera: man var ej så noga. Ville ingen bjuda så högt som den bestämda värderingssumman, så fick man bjuda till nyes.

Men nu är förhållandet mycket kinkigare, och den uppgift, som ställes på domänstyrelsen eller dess förtroendemän, mycket mera grannlaga. Ty numera, då optionsrätten är införd, beror ju allt på det belopp, som först föreslås vid värderingen eller sedan af domänstyrelsen bestämmes. Det finnes ingen prutmån; så snart en värderingssumma är fixerad, hjelpa inga böner. Arrendatorerna måste betala så mycket; eljest få de gå. Det är derför så mycket nödvändigare, att arrendeafgifterna få bestämmas efter spanmålsprisen med ledning af dessa kalkyler, som man redan nu måste uppgöra. Man kan ju eljest fråga: »Hvarför göra sådana beräkningar och sedan icke tillämpa dem; hvad tjenar det till?» Det kan ju hvem som helst inse, att en beräkning, som duger i år, icke duger nästa år.

Men i det fall, som en sådan kalkyl är rigtig — eller för det år, då den är uppgjord — borde man följa den och sålunda låta arrendeafgifterna, såsom major Kilman föreslagit, stiga och falla på samma sätt som spanmålsprisen.

Då det synes mig, att detta är det enda sätt, hvarpå denna kinkiga arrendefråga kan få en tillfredsställande lösning, ber jag att få yrka bifall till detta, efter mitt förmenande, mycket välbetänkta förslag.

Herr Carl Ifvarsson: Herr Kilman sade, att hans promemoria till statsutskottet borde hafva gifvit detta anledning att föreslå bifall till hans motion, och sade vidare, att om utskottet velat göra något, så hade det kunnat. Jag vill då blott erinra, att, så vidt jag kunnat finna, fans det i utskottet ingen, som gillade hans förslag, derför att man ansåg det olämpligt. Detta var alltså anledningen, att man icke framlade något sådant förslag som han önskade.

Utgår herr Kilman från den synpunkten, att man aldrig mer har att befara missväxt eller prishöjning i följd af missväxt, kan han förutsäga detta, ja, då är hans förslag i någon mån hållbart. Men det kan väl ingen föreställa sig, att icke en missväxt och dermed följande prisstegring skulle kunna inträffa.

Dessutom vill jag fråga i afseende på förslaget att bestämma arrendeafgifterna efter priset på vissa produkter: Hvilka persedlar skola bestämma arrendena? Och skall man hafva särskilda för hvarje arrendator, allt efter ortens förhållanden? En arrendator har hufvudsakligen lagt an på boskapsskötsel; han är då mest beroende af priset på

Ang. föreslagna förändringar i grunderna för utarrendering af kronans domäner. (Forts.)

kreatur. En annan åter har anlagt sin hushållning hufvudsakligen på produktion af mjölk, smör och ost. En tredje producerar lin, såsom vi ju hafva hört från Norrland: det är der hufvudaffären. Några få kanske hålla i sina orter fast vid spanmålsförsäljning såsom sin hufvudsakliga rörelse. Om man skulle få någon egentlig idé i arrendeafgifternas bestämmande efter jordbruksprodukternas pris, blefve man alltså nödsakad att taga ofantligt många persedlar med i räkningen.

Och när man sedan skall bestämma markegångsprisen på alla dessa olika persedlar, hvilka strider skola då icke uppstå, och hvilket besvär vid debiteringen! Och huru länge skall man dröja med betalningen? Skall den anstå tills tvist om beloppet är afgjord, eller skall man betala arrendet först, och efteråt, sedan tvist om markegångstaxan är klar, få restitution, i fall ändring vinnes? Visserligen blefve det då alltid åtskilligt att göra för häradsskrifvare, kronofogdar och kammarrätten; men hvad allmänheten vunnit derpå, hvad det stora hela vunnit, det har jag svårt att inse.

Detta gör, att jag fortfarande yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr Kilman: Först och främst vill jag bestrida, att jag någonsin fält det yttrandet, att det aldrig skulle kunna blifva missväxt. Något sådant har jag aldrig sagt, utan jag sade, att man icke hade att vänta någon synnerlig förhöjning i spanmålspriset i följd af missväxt.

Så vill jag tillägga ett par ord och besvara ett yttrande af herr Ifvarsson. Herr Ifvarsson talade om, att mitt förslag skulle vålla staten stora kostnader och ofantligt besvär, om det skulle tillämpas. Jag vill våga hvad som helst, att det icke skall kosta staten ett enda öre mer, ty våra uppbördsverk inom fögderierna kunna helt visst afsluta affären på 24 timmar eller ett par dagar och behöfva icke några ökade inkomster för det. Det har ju ofta blifvit framhållet här i kammaren, att man kan pålägga tjenstemännen ökad tjenstgöring, utan att betala högre lön.

Slutligen vill jag tillägga, att saken icke är ny. I Danmark tillämpas ett sådant system beträffande både spanmål och smör och till och med lefvande kreatur. Således innebär mitt förslag ej alls någon nyhet.

Herr Persson i Mörarp: Herr talman, mine herrar! Redan från statsrådsbänken hafva vi hört den mening uttalas, att nu gällande bestämmelser för markegångsprisens åsättande äro så otillfredsställande, att man på grund af dem icke kan vänta sig någon trygghet med hänsyn till markegångssättningen. Till ytterligare bevis härför ber jag att få anföra några siffror ur den redogörelse i ämnet, som domänstyrelsen afgaf vid sistlidne riksdag, då frågan äfven var föremål för behandling. Af dessa siffror framgår, till hvilken grad prisen på samma slags spanmål kunna variera i olika län. Så befinnes det, att år 1886 — det år, redogörelsen omfattar — markegångspriset på råg var lägst kr. 1: 45 i ett län och högst kr. 2: 20 i ett annat, på korn lägst kr. 1: 51 i ett län och högst kr. 1: 86 i ett annat, samt att å hafre lägsta priset utgjorde 85 öre i ett län och högsta icke mindre än kr. 1: 21 i ett

Ang. föreslagna förändringar i grunderna för utarrendering af kronans domäner. (Forts.)

annat; allt pr kubikfot räknadt. Att vid sådant förhållande arrendeafgifternas bestämmande efter spanmålspriset skulle leda till stora orättvisor, är temligen påtagligt. Man kan tänka sig, om t. ex. för två arrendatorer med hvar sitt hemman af lika god beskaffenhet, belägna i närheten af hvarandra, men i olika län, de respektive arrendeafgifterna bestämdes efter spanmålspriset, att det då kunde hända, att den ene arrendatorn finge lösa sitt arrende med 50 till 60 procent högre belopp än den andre. Redan häri ligger ju en orimlighet. Men missförhållandet blir ändå större, då man tager i betraktande, huru skiljaktiga de åsigter äro, som kunna göra sig gällande vid fastställandet af markegångsprisen, i det att vid ett landsting det är tiondegifvarne, som diktera besluten härutinnan, och vid ett annat tiondetagarne. Alltså, så länge man icke har mera trygghet än hvad nu är händelsen beträffande markegångssättningen, kan det icke vara annat än oegentligt att lägga spanmålsprisen till grund för arrendeafgifterna.

Nu säger herr Kilman, att, om hans förslag antages, möjligheten af framställningar om ytterligare eftergifter i afseende å arrendebeloppen vore afklippt. Jag är af alldeles motsatt åsigt. Ty om arrendet sättes i spanmål för att lösas efter årspriset, blir, såsom jag nu sökt visa, följden den, att en arrendator i det ena länet får lösa sin spanmål med högre belopp än en arrendator i det andra länet; ett missförhållande, som naturligtvis icke kunde annat än framkalla ytterligare anspråk på arrendenedsättningar.

Herr Kilman säger vidare, att han med sitt nu efteråt afgifna, till statsutskottet inlemnade förslag, utgörande ett slags komplement till motionen, afsett att få ett mera normalt, ett mera konstant markegångspris, hvarigenom vidare anspråk på arrendeeftergifter kunde förebyggas. Det skulle nemligen gå till på det sättet, att länsmännen, hvar och en för sitt distrikt, månatligen skulle insända uppgifter om gällande spanmålspris till kronofogdarne, och desse, likasom magistraten i städerna, i sin tur sedermera aflemna uppgifterna till Konungens befallningshafvande; hvarefter de sistnämnde hade att fastställa det lösningspris, som skulle ligga till grund för arrendets utgörande. Jag tror dock att man bör betacka sig för ett dylikt förfaringssätt och att framför allt arrendatorerna skola göra det.

Jag anser således, att så många skäl tala för statsutskottets afstyrkande af herr Kilmans förslag, att jag tror mig vara fullt berättigad att yrka bifall till den nu föredragna punkten.

Herr Carl Ifvarsson: Då herr Kilman påstått, att jag skulle hafva påbördat honom ett yttrande, som han aldrig fält, skall jag anhålla att få upplysa honom om, att så ingalunda varit fallet. Jag har icke sagt, att herr Kilman yttrat, det missväxt här i landet vore en omöjlighet, utan jag har sagt, att herr Kilman tyckes utgå från den förutsättningen, att missväxt icke skulle komma att inträffa, enär han eljest omöjligen kunnat komma till det slut som skett.

Efter det öfverläggningen härmed förklarats slutad samt herr talmannen gifvit propositioner enligt de olika yrkandena, biföll kammaren utskottets hemställan.

Som tiden nu var långt framskriden, uppsköts den vidare föredragningen af förevarande utlåtande till kl. 7 e. m., då kammaren genom utfärdadt anslag kallats att åter sammanträda.

Kammarens ledamöter åtskildes kl. 3 e. m.

In fidem

A. E. J. Johansson.